

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Italianistika

Petra Čechová

Pasivum v italštině a češtině z hlediska funkčních stylů

**Passive forms in Italian and Czech from the perspective of
functional styles**

Vedoucí práce: PhDr. Zora Obstová, Ph.D.

Bakalářská práce

Praha, 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 2. 8. 2016

.....
podpis studenta

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Zoře Obstové, Ph.D. nejen za odborné vedení této bakalářské práce, ale také za osobní přístup a obrovské zanícení do tématu, které mi předala.

Abstrakt

Cílem této práce je teoreticky popsat opisné a zvrtné pasivum v italském a českém jazyce, zjistit přibližnou frekvenci italského opisného pasiva v různých funkčních stylech pomocí paralelního korpusu *InterCorp* (verze 8) a analyzovat překlady opisného pasiva do češtiny. První, teoretická část, se zabývá stručnou charakteristikou gramatických kategorií slovesa, poté se zaměřuje na slovesný rod a diatezi a rozebírá rozdíly v jejich pojetí v italských a českých gramatikách. Další kapitoly se věnují pasivu a jeho formálních aspektům v obou jazycích, funkcí pasiva a restrikcemi jeho použití. Poslední kapitola je zaměřena na uplatnění pasiva v různých funkčních stylech. Druhá, praktická část, stručně popisuje *InterCorp*, následně řeší otázku vyhledávání italského opisného pasiva v tomto korpusu a analyzuje jeho přibližnou frekvenci v beletristických, právnických a publicistických textech. Posléze analyzuje vzorky 200 náhodných dokladů opisného pasiva z každého výše zmíněného funkčního stylu a zkoumá tendence jeho překladu do češtiny.

Klíčová slova

slovesný rod – opisné pasivum – zvrtné pasivum – paralelní korpus – funkční styly

Abstract

The aim of this thesis is to theoretically describe periphrastic and reflexive passive in both Italian and Czech language, to establish approximate frequency of Italian periphrastic passive in different functional styles with the help of parallel corpus *InterCorp* (version 8) and to analyze the means of its translation into Czech. The initial theoretical part deals with a brief description of grammatical categories of verbs, then it focuses on grammatical voice and diathesis and it discusses further the differences in the notion of these terms. Subsequent chapters deal with formal aspects of the passive in both Italian and Czech, with its function and with the restrictions of its use. The last chapter describes the use of the passive in functional styles. The following practical part describes in brief *InterCorp* and subsequently deals with the problem of analyzing the approximate frequency of periphrastic passive in the belles-lettres, newspapers and official type of texts. Finally, it analyzes 200 instances of the periphrastic passive in each

of the previously mentioned functional styles and it focuses on the means of its translation into Czech.

Key words

passive voice – periphrastic passive – reflexive passive – parallel corpus – functional styles

Obsah

Úvod.....	8
1 Teoretická část.....	9
1.1 Gramatické kategorie slovesa	9
1.2 Slovesný rod a diateze	11
1.3 Základní charakteristika pasiva.....	14
1.4 Italské pasivum	15
1.4.1 Opisné pasivum.....	18
1.4.1.1 Opisné pasivum s pomocným slovesem <i>essere</i>	18
1.4.1.2 Opisné pasivum s pomocným slovesem <i>venire</i>	21
1.4.1.3 Opisné pasivum s pomocným slovesem <i>andare</i>	21
1.4.2 Zvratné pasivum.....	23
1.5 České pasivum	25
1.5.1 Opisné pasivum.....	28
1.5.2 Zvratné pasivum.....	30
1.6 Funkce pasiva.....	31
1.7 Restrikce	35
1.8 Použití pasiva s ohledem na funkční styly.....	37
2 Praktická část.....	42
2.1 Paralelní korpus <i>InterCorp</i>	42
2.2 Postup práce	43
2.2.1 Vytvoření subkorpusů.....	43
2.2.2 Vyhledání opisného pasiva	44
2.2.3 Počítání frekvence.....	46
2.2.4 Analýza překladů	47
2.3 Výsledky	47

2.3.1	Beletrie.....	47
2.3.2	Právní texty.....	53
2.3.3	Publicistika.....	58
2.3.4	Shrnutí výsledků.....	63
	Závěr.....	65
	Resumé.....	67
	Riassunto.....	68
	Bibliografie.....	69
	Seznam Tabulek.....	71
	Seznam Grafů.....	72
	Přílohy.....	73

Úvod

Účelem této bakalářské práce je teoreticky popsat pasivum v italském a českém jazyce, a to nejen z formálního hlediska, nýbrž také z pohledu jeho funkce a použití ve funkčních stylech. Praktická část si klade především dva cíle, jedním z nich je stanovit přibližnou frekvenci opisného pasiva v italštině v rámci jednotlivých funkčních stylů, druhým je analýza překladů opisného pasiva do češtiny. K těmto dvěma cílům využíváme jakožto zdroj dat vícejazyčný paralelní korpus *InterCorp* verze 8, po registraci dostupný ze stránek Českého národního korpusu i široké veřejnosti.

Teoretická část této práce začíná stručným popisem gramatických kategorií slovesa, po které následuje podrobnější podkapitola o slovesném rodě a diatezi. Tyto pojmy někdy bývají zaměňovány, my jsme se však pokusili popsat rozdíly v jejich koncepci, které vnímají a rozlišují především české gramatiky. Dále se věnujeme základním charakteristikám pasiva, obzvláště tranzitivitě. Na tuto podkapitolu plynně navazuje podkapitola o italském pasivu, kde vedle problematiky inakuzativity rozebíráme taktéž formální aspekty opisného a zvratného pasiva. Podrobně se věnujeme odlišení pasiva se slovesem *essere* od verbonominálních konstrukcí s adjektivizovaným přičestím. Následuje podkapitola o českém pasivu, kde se věnujeme staršímu a novějšímu náhledu českých gramatik na pasivum a stanovujeme, jak budeme pasivum definujeme a vnímáme my. Formální aspekty českého pasiva se pak snažíme rozebrat podobně, jako jsme rozebírali pasivum italské, a přidáváme několik srovnávacích poznámek. Další podkapitola se týká funkcí pasiva, které podle Štíchy rozdělujeme na funkci komunikační, syntaktickou a stylovou. Dále se věnujeme především sémantickým restrikcím vytvoření pasiva a na konci teoretické části charakterizujeme funkční styly a použití pasiva v nich.

Praktická část této práce pak začíná stručným nastíněním nadcházejících analýz a pokračuje podkapitolou, která charakterizuje *InterCorp* a složení jeho textů. V další podkapitole je uveden podrobný postup práce, který je následován výsledky a jejich analýzou.

Tyto výsledky jsou nakonec shrnuty v oddíle *Shrnutí výsledků*. V závěru práce pak výsledky analýzy hodnotíme a navrhuje další vhodné analýzy k celé problematice pasiva.

1 Teoretická část

1.1 Gramatické kategorie slovesa

Gramatické kategorie, popřípadě taktéž jazykové, morfologické či morfosyntaktické jsou takové kategorie, které nemusejí odrážet vnější realitu. Některé z nich však vnější realitu odrážejí, i když se jich v jazycích běžně nevyskytuje mnoho. František Čermák mezi ně zahrnuje například jmenný rod osob.¹ Gramatické kategorie pak dále rozdělujeme na kategorie systémové, které se projevují už vždy v systému, a na kategorie textové, které se projeví až při jejich použití ve výpovědi, popřípadě v textu. Jazykové kategorie pak podle Čermáka umožňují například sémantickou či gramatickou specifikaci (rod substantiv, vid), alternaci (diateze), kvantifikaci (číslo jmen) nebo determinaci (určitost a neurčitost).

Za tradiční gramatické kategorie slovesa jsou pak považovány osoba (persona), číslo (numerus), čas (tempus), způsob (modus), rod (genus verbi, diateze) a vid (aspectus). Jazyky se však liší v tom, které z těchto kategorií vyjadřují morfologicky či morfosyntakticky a některé kategorie nemusejí vyjadřovat vůbec. Italština i čeština tradičně rozlišuje osobu (*persona*), číslo (*numero*), čas (*tempo*), způsob (*modo*) a rod (*diatesi, voce*). Vid (*aspetto*) je kategorie typicky uváděna u morfologie českého slovesa, tradiční italské gramatiky ho však jako morfologickou kategorii slovesa neuvádějí.²

Osoba jakožto gramatická kategorie obvykle vyjadřuje, že je mluvčí buď konatelem slovesného děje, a je pak vyjádřena první osobou, nebo je adresátem, pak se vyjadřuje druhou osobou, nebo se vůbec neúčastní komunikace a je vyjadřována osobou třetí.³ Zřídka se v jazycích vyskytnou ještě osoby další. Číslo je nejčastěji v jazycích zastoupeno jednotným a množným číslem (singulárem a plurálem), v češtině pak kdysi existovalo ještě číslo dvojné (duál). Dnes se však italština a čeština ve vyjadřování osoby a čísla shoduje, oba jazyky vyjadřují právě tři osoby a dvě čísla, jednotné a množné.

Kategorie času je založena na čase jakožto na fyzikální veličině, nemusí se ale shodovat s časem reálným, často je jeho použití relativní. Jazyky se liší v tom, jak čas vyjadřují i jak bohaté bývá jeho členění. Čeština vyjadřuje kategorii času především synteticky, tedy použitím sufixů, v případě budoucího času využívá nedokonavých sloves, čas minulý vyjadřuje

---

¹ Čermák, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., v Karolinu 2., doplněné. Praha: Karolinum, 2011, s. 132-133.

² Hamplová, Sylva. *Mluvnice italštiny*. Praha: Leda, 2004, s. 160; novější gramatiky se však kategorii vidu v italštině věnují více, srov. níže s. 8.

³ Čermák, cit. d., s. 150.

analyticky za použití pomocného slovesa *být*. Dále pak rozlišuje tři časy – přítomný, minulý a budoucí. Pokud se však tyto časy dostanou do vedlejší věty, mohou přestat označovat přítomnost, minulost a budoucnost, a místo toho mohou označovat současnost, předčasnost a následnost.⁴ Italský systém kategorie slovesného času je rozmanitější. Italština rozlišuje osm časů, časy jednoduché, jako je například imperfektum či jednoduché perfektum, vyjadřuje synteticky, složené perfektum či předbudoucí čas pak analyticky. Bohatost italského systému časů tkví hlavně ve skutečnosti, že se italština soustředí mnohem více na relativnost časů. Kromě časů absolutních pak, na rozdíl od češtiny, disponuje i časy, které jsou pouze relativní. To je kupříkladu případ předminulého či předbudoucího času, pomocí nichž italština vyjadřuje například předčasnost.

Kategorie způsobu rozlišuje především slovesný děj z hlediska jeho reálnosti, hypotetičnosti, subjektivního zabarvení či něčí vůle k jeho vykonání.⁵ V češtině se rozlišují tři způsoby – oznamovací (indikativ), rozkazovací (imperativ) a podmiňovací (kondicionál). Italština navíc ještě disponuje způsobem spojovacím (konjunktiv).

Kategorie vidu je v indoevropských jazycích charakteristická zvláště pro jazyky slovanské a, jak již bylo řečeno výše, tradiční italské gramatiky ji do morfologických kategorií slovesa nezahrnovaly. V poslední době však lingvisté věnují vidu v italském jazyce mnohem více pozornosti.⁶ Vid charakterizuje slovesný děj z pohledu jeho ukončenosti (jednorázové děje) či neukončenosti (děje v jejich průběhu), v češtině se pak dělí na vid nedokonavý (imperfektivum) a dokonavý (perfektivum). Vid jako kategorie je, stejně jako způsob, úzce spojen s kategorií času, například v italštině imperfektum vyjadřuje vid nedokonavý a složené perfektum vid dokonavý.

Poslední kategorií je kategorie slovesného rodu neboli diateze, která se tradičně ve většině indoevropských jazyků rozděluje na dvě komplementární sémantické možnosti podmětu. Podmět je současně konatelem slovesného děje, a sloveso je tak v rodě činném (aktivu), nebo se podmět stává cílem slovesného děje, patientem, a v tom případě má sloveso formu rodu trpného (pasiva). Jelikož je pasivum tématem této bakalářské práce, budeme se kategorii slovesného rodu věnovat podrobněji v následující podkapitole.

---

⁴ Tamtéž, s. 152.

⁵ Srov. Čermák, cit. d., s. 153; Zavadil, Bohumil. *Kategorie modalit ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 22.

⁶ Viz Salvi, Giampaolo a Laura Vanelli. *Nuova grammatica italiana*. Bologna: Il Mulino, 2004, s. 108-112.

1.2 Slovesný rod a diateze

Pojmy slovesný rod (genus verbi) a diateze jsou pojmy navzájem si velmi blízké a někteří lingvisté je považují za prakticky totožné koncepty. I italský výraz “diatesi” se běžně překládá jako slovesný rod a je chápán především jako morfologická či morfosyntaktická kategorie slovesa. Čeští lingvisté a české gramatiky, jako například *Mluvnice češtiny II*, však většinou slovesný rod a diatezi rozlišují: „*Slovesný rod je pak gramatický (morfologický) prostředek slovesa, sloužící ve větě k vyjadřování diateze, tj. vztahů mezi participanty sémantické struktury věty a syntaktickými pozicemi, které jim odpovídají.*“⁷ V italštině pak obě tyto distinkce spadají pouze pod výraz „diatesi“.

František Čermák funkci slovesného rodu, respektive diatezi definuje jako to, co vyjadřuje co nebo kdo je ve větě *agens* (tedy činitel nebo konatel) a co nebo kdo je ve větě *patiens* (trpný objekt, cíl manipulovaný dějem). Ve větě či výpovědi pak rozlišuje tři stupně vyjádřitelnosti agentu:⁸

- 1) aktivní stupeň; agens = subjekt
- 2) střední stupeň; patiens = subjekt
- 3) nejnižší stupeň; agens = 0

V prvním stupni, kde je konatel slovesného děje zároveň podmětem, se podle Čermáka jedná o rod činný neboli aktivum, další dva stupně jsou pak vyjádřeny rodem trpným, tedy pasivem. Druhý stupeň do pozice podmětu klade *patiens*, tedy cíl slovesného děje, *agens* je pak možno vyjádřit v pozici příslovečného určení. Ve třetím případě se jedná o tzv. deagentnost, tedy úplnou absenci agentu a nemožnost (alespoň co se týče českého jazyka) jeho vyjádření. Toto rozdělení pak v zásadě zastávají i Grepl s Karlíkem, kteří k uvedeným stupňům uvádějí následující příklady:⁹

- (1) *Zedníci postavili školku za dva roky.*
- (2) *Školka byla postavena zedníky za dva roky.*
- (3) *Školka se postavila za dva roky.*

---

⁷ Komárek, Miroslav, Jan Kořenický et al. *Mluvnice češtiny*. Praha: Academia, 1986, s. 171.

⁸ Čermák, cit. d., s. 154.

⁹ Grepl, Miroslav a Petr Karlík. *Skladba češtiny* [online]. Olomouc: Votobia, 1998 [cit. 2016-06-09]. Dostupné z: <http://alephuk.cuni.cz/CKIS-28.html>, s. 132.

Dané příklady pak dále komentují z pohledu hierarchizace větné propozice, podle jejich názoru totiž „*jazyk umožňuje popsat situace jen vždy už nějak hierarchizovaně, tj. z hlediska některého z jejich účastníků*“.¹⁰ První příklad (1) tedy popisuje reálnou situaci stavby školky z pohledu agentu a staví ho tak do hierarchicky nejzávažnější pozice ve větě, tedy do pozice podmětu. Školka (*patiens*) je pak vyjádřena v méně závažné pozici předmětu. Příklad (2) tuto skutečnost vnímá naopak z pohledu pacientu, a proto umísťuje do pozice podmětu právě *patiens*, tedy školku. Agens však nadále zůstává vyjádřen příslovečným určením v méně závažné pozici věty. V příkladu (3) je pak agens zcela odsunut do pozadí a ani ho není možné vyjádřit.

Tyto možnosti hierarchizace věty pak Grepl s Karlíkem označují za diateze subjektové, ty dále je rozlišují na diatezi subjektovou typu *podmět: agens* a typu *podmět: kauzátor*. Větné struktury, v nichž je umístěn agens nebo kauzátor ve funkci podmětu, jsou považovány za struktury s primární diatezí, sloveso v nich má nepříznakovou formu aktiva. Za sekundární diatezi je pak považována jakákoliv struktura, ve které je agens nebo kauzátor z funkce podmětu odsunut (ať už na pozadí nebo úplně), a tato sekundární diateze je pak považována za strukturu deagentní, respektive dekauzativní.¹¹

Jak již bylo zmíněno výše, pojem diateze bývá italskými lingvisty často vnímán jako synonymum slovesného rodu, tedy morfologické dispozice slovesa. Serianni tak definuje diatezi (taktéž *voce* nebo *forma attiva/passiva*) jako prostředek vyjadřující vztah slovesa k podmětu a předmětu.¹² Diateze, neboli slovesný rod, podle něj může být aktivní v takovém případě, kdy se podmět slovesa shoduje s agentem slovesného děje. Dále může být pasivní, a to když agens slovesného děje není podmětem věty. Poslední možností je diateze zvrtná či reflexivní, a to v případech, kdy je podmět a předmět totožný. K tradičním dvěma kategoriím slovesného rodu, rodu činnému a trpnému, tak přidává kategorii třetí, rod zvrtný. K uvedeným podobám diateze uvádí následující příklady:

- (4) *I vigili regolano il traffico.*
- (5) *Il traffico è regolato dai vigili.*
- (6) *Paolo si lava.*

---

¹⁰ Grepl – Karlík, cit. d., s. 132

¹¹ Srov. tamtéž, s. 133, 141.

¹² Serianni, Luca. *Grammatica italiana: italiano comune e lingua letteraria: suoni forme costrutti*. Torino: UTET, 1988, s. 326.

La Fauci pak definuje diatezi jako „*pojem, kterým se označuje vztah mezi predikátem a gramatickým subjektem věty*“.¹³ Další italské gramatiky jako *Nuova grammatica italiana* (Salvi, Vanelli, 2004) nebo *Grande grammatica italiana di consultazione* (Renzi, Salvi a Cardinaletti, 1991) či *Compendio di sintassi italiana* (La Fauci, 2009) se většinou věnují dané problematice pouze z pohledu pasivních konstrukcí v rámci syntaxe. Diatezi, jakožto morfologickou dispozici slovesa či vztah mezi sémantickými participanty situace a jejich syntaktickými pozicemi ve větě, nedefinují.

Jak zřejmé, že pojmy slovesný rod a diateze jsou podle dostupných lingvistických zdrojů značně komplikované koncepty, na které lze nahlížet z různých směrů. Pokud se díváme na diatezi jako na jazykovou kategorii slovesa, pohlížíme na danou problematiku z morfosyntaktického hlediska. Přechod mezi aktivní a pasivní formou slovesa musí totiž nezbytně zasáhnout větnou skladbu. Jelikož se definice pasivní a aktivní formy slovesa pojí především se sémantickými rolemi (zvláště rolemi agentu a patientu), souvisí diateze také se sémantikou. V neposlední řadě diateze zasahuje i hledisko pragmatické, považujeme-li totiž pasivní formu slovesa za příznakovou formu, musíme souhlasit se skutečností, že ji mluvčí používají s nějakým konkrétním (i když popřípadě skrytým) záměrem.¹⁴

Pro potřeby této práce budeme nadále respektovat definici diateze tak, jak ji vymezil Grepl s Karlíkem, tedy jako „*vztahy mezi aktanty sémantické struktury věty a jim odpovídajícími větněčlenskými pozicemi syntaktické struktury věty. Podstatou diatezí subjektivých (tedy těch, které nás v této práci zajímají) je pak možnost umístit různé aktanty v syntaktické pozici podmětu, a tím jednu a touž mikrosituaci ztvárnit z perspektivy tohoto aktantu*“.¹⁵

Pojem slovesný rod pak chápeme jako čistě morfologickou kategorii slovesa, která je tradičně dělena na dvě opoziční možnosti – aktivum a pasivum. Pasivum vnímáme jako jeden z prostředků, kterými lze diatezi umožnit. Další možností jak vyjádřit subjektivou diatezi je například transpozice formy třetí osoby plurálu:

(7) *Zabili nám Ferdinanda.*¹⁶

Nebo transpozice ostatních forem kategorie osoby:

---

¹³ La Fauci, Nunzio. Note intuitive sulle diatesi. *Atti del Sodalizio glottologico milanese* [online]. 2013, 2012(7), 113 - 120 [cit. 2016-06-13]. Dostupné z: <http://riviste.unimi.it/index.php/asgm/article/view/3448/3615>, s. 113.

¹⁴ Srov. Klímová, Eva. Note sulla funzione della diatesi passiva in italiano e in inglese a livello della prospettiva funzionale dell'enunciato (PFE). *Romanica Cracoviensia*, 10/2010, s. 137.

¹⁵ Grepl – Karlík, cit. d., s. 132.

¹⁶ Tento a další uvedené příklady jsou taktéž z Grepla a Karlíka, cit. d., s. 134.

(8) *S poctivostí nejdál dojdeš.*

Grepl s Karlíkem dále uvádějí jako další příklad vyjádření diateze lexikální prostředky, konkrétně konverzní predikátory:

(9) *Maminka dala Petrovi na Vánoce kolo. Petr dostal od maminky na Vánoce kolo.*

Tématem této bakalářské práce je italské a české pasivum, dále v práci se tedy budeme zabývat především pouze tímto způsobem vyjádření subjektové diateze. Způsoby ostatní, jako jsou příklady zmíněné výše, nebudeme brát v potaz.

1.3 Základní charakteristika pasiva

Jak již bylo zmíněno, pasivum se tradičně vnímá jako jedna z kategorií slovesného rodu a je jedním z prostředků subjektové diateze. Běžně stojí v opozici k aktivu, které je považováno za nepříznakovou formu slovesa. Pasivum je tedy formou příznakovou, což znamená, že pokud ji mluvčí jazyka použije ve výpovědi, vede ho k tomu nějaký záměr. Jedním z takových záměrů může být základní funkce pasiva, jíž je deagentizace. Ta bývá definována jako odsunutí konatele děje či agenta děje do pozadí, jeho úmyslné zamlčení či jeho generalizace. Do centra pozornosti se tak dostává cíl slovesného děje, v aktivní větě předmět přímý, *patiens*.

V češtině i italštině tradičně rozlišujeme dva typy pasiva; pasivum opisné neboli perifrastické a pasivum zvrtné neboli reflexivní.

Základní podmínka pro utvoření pasiva nedílně souvisí s valencí slovesa a je jí přechodnost neboli tranzitivnost slovesa. Slovesa se totiž tradičně dělí na tranzitivní, v češtině přechodná, a intranzitivní, tedy nepřechodná. Tranzitivní slovesa pak vyžadují předmět přímý, který je v akuzativu. Jde například o italská slovesa jako je *utilizzare*, *inviare*, *comprare*, *distruggere*, *visitare* atp.¹⁷ a jejich české protějšky *použít*, *poslat*, *koupit*, *zničit*, *navštívit* atp. Intranzitivní slovesa pak předmět přímý nevyžadují. Taková slovesa tedy nemusí vyžadovat buď žádný předmět, což platí pro slovesa, jako jsou *dormire*, *partire*, *tossire*, v češtině *spát*, *odejít*, *odjet* a

---

¹⁷ Tato a další uvedená slovesa z La Fauci, Nunzio. *Compendio di sintassi italiana*. Bologna: Il Mulino, 2009, s. 87.

kašlat, nebo mohou vyžadovat jiný než předmět přímý, například sloveso *parlare*, v češtině *mluvit*.¹⁸ Pasivum pak tradičně tvoří pouze slovesa tranzitivní.

Je vhodné zmínit, že tranzitivní sloveso může být někdy použito bez přímého předmětu, ale i v takových případech může být pořád považováno za tranzitivní, a to tehdy, kdy je zamlčený předmět snadno doplnitelný:

(1) *Paolo legge.*¹⁹ (*Paolo legge un libro, una rivista.*)

Slovesa intransitivní pak v italštině v některých případech mohou být doplněna o předmět přímý. Tak je tomu například tehdy, když je předmět přímý utvořen ze stejného kořene jako je sloveso (2) nebo když má sloveso i předmět přímý stejnou sémantickou bázi (3):

(2) *Morire una morte eroica.*

(3) *Dormire il sonno del giusto.*

Takovým předmětům se pak říká předmět vnitřní a v češtině by jim odpovídal předmět v instrumentálu, nikoli předmět přímý.

Některá slovesa se pak v průběhu času mění z intransitivních na tranzitivní a naopak, některá se v jejich tranzitivnosti liší regionálně a jiná mohou být použita jak tranzitivně, tak intransitivně (4):

(4) *Finisci i compiti! Il film finisce tra un'ora.*

V další podkapitole se budeme věnovat italskému pasivu a jeho formálním aspektům.

1.4 Italské pasivum

Italské pasivní konstrukce jsou považovány za konstrukce inakuzativní. Abychom mohli lépe osvětlit podstatu těchto konstrukcí, musíme rozvést teorii o tranzitivních a intransitivních slovesech ze začátku předchozí podkapitoly.

Italština dělí slovesa na tranzitivní a intransitivní stejně jako čeština. Při tvoření složených časů se však, na rozdíl od češtiny, ne všechna intransitivní slovesa chovají stejně. Některá

---

¹⁸ Pozn. Někteří lingvisté pod tranzitivní slovesa zahrnují všechna slovesa, která vyžadují předmět, ať už přímý či nepřímý, či jiný. Naše definice tranzitivních sloves se však omezuje pouze na slovesa vázající předmět přímý.

¹⁹ Tyto a další uvedené příklady v této podkapitole srov. Serianni, cit. d., s. 321-322.

intransitivní slovesa se časují s pomocným slovesem *avere* (5) a mají jiné syntaktické projevy ve větné struktuře než slovesa, která se časují se slovesem *essere* (6).

(1) *Abbiamo dormito tutta la notte.*

(2) *Siamo arrivate ieri.*

Italské gramatiky pak ve většině případů nazývají slovesa, která se časují s pomocným slovesem *essere*, slovesy intransitivními inakuzativními a slovesa, která se časují s pomocným slovesem *avere*, označují za čistě intransitivní nebo inergativní.²⁰ Salvi a Vanelli intransitivní inakuzativní ještě slovesa rozdělují na „*inaccusativi semplici*“ a „*inaccusativi pronominali*“ podle toho, jestli se v jejich flexi musí, nebo nemusí povinně objevit zvrátané zájmeno.²¹ Renzi et al. však připomínají, že ne úplně všechna slovesa, která se časují s pomocným slovesem *essere*, jsou inakuzativní.²²

Hlavním rozdílem mezi slovesy inakuzativními a inergativními je právě jejich rozdílné syntaktické a sémantické chování ve větné struktuře. Podle názoru italských gramatik citovaných výše totiž gramatický podmět inakuzativních sloves vykazuje kromě gramatických vlastností podmětu i vlastnosti přímého předmětu sloves tranzitivních. Salvi a Vanelli tuto skutečnost demonstrují mimo jiné na tom, že podmět těchto sloves se ve větě může vyskytovat za slovesem, a je tak součástí slovesné fráze. Má tedy vlastnosti typické i pro předmět přímý:

(3) *Sono nati due bambini.*²³

Zároveň lze podmět těchto sloves (pokud stál původně za slovesem) pronominalizovat částicí *ne* (8), stejně jako lze u některých tranzitivních sloves pronominalizovat předmět přímý (9).²⁴ Slovesa inergativní pronominalizaci neumožňují (10):²⁵

(4) *Ne sono arrivati molti. (ragazzi)*

(5) *Ne ho incontrati molti. (ragazzi)*

---

²⁰ Srov. La Fauci, 2009, cit. d., s. 93-100; Renzi et al., cit. d., s. 87-112; Salvi, Giampaolo a Laura Vanelli. *Nuova grammatica italiana*. Bologna: Il Mulino, 2004, s. 68-72.

²¹ Salvi – Vanelli, cit. d., s. 49.

²² Srov. Renzi, Lorenzo et al. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Vol. 1., La frase: I sintagmi nominale e preposizionale. 3. ed. Bologna: Mulino, 1991. Strumenti. Linguistica e critica letteraria, s. 49.

²³ Tento a následující příklady srov. Salvi – Vanelli, cit. d., s. 51-56.

²⁴ Ve větě však musí být přítomen kvantifikátor, více viz tamtéž, s. 57-59.

²⁵ Pro sémantické vlastnosti inakuzativních sloves a další syntaktické důkazy toho, že v inakuzativních konstrukcích má podmět vlastnosti přímého předmětu viz tamtéž, s. 51-61.

(6) **Qui ne hanno passeggiato molti. (ragazzi)*

La Fauci pak mezi dalšími odlišnými syntaktickými vlastnostmi zmiňuje shodu přičestí minulého s podmětem ve složených časech. U inergativních sloves tuto shodu nenajdeme, jejich podmět vyžaduje pouze shodu slovesa ve finitním tvaru. U inakuzativních sloves naopak najdeme shodu podmětu a jak pomocného slovesa, tak přičestí minulého.²⁶

Pasivní italská věta je z tohoto pohledu jasným příkladem inakuzativní konstrukce. Jak už bylo řečeno výše, v pasivních konstrukcích se do pozice podmětu dostává patiens, tedy participant, který ve větě aktivní typicky zastává funkci předmětu přímého. Nezdá se tedy příliš zvláštní, že si i jako podmět ponechává některé vlastnosti. Podmět takovýchto vět taktéž vyžaduje shodu jak časovaného pomocného slovesa, tak přičestí minulého a můžeme ho nalézt v postavení jak před predikátem, tak za predikátem. Pasivum má tedy stejné vlastnosti jako konstrukce inakuzativní.

Pasivní konstrukce je jednou z možností, jak změnit valenci slovesa.²⁷ Valence slovesa je definována jako jeho schopnost vázat na sebe jistý „počet syntaktických pozic, determinovaný počtem a povahou sémantických participantů“.²⁸ Jak již bylo řečeno výše, pasivum je tradičně tvořeno pouze z tranzitivních sloves, tedy takových sloves, která jsou minimálně dvojvalenční a vyžadují alespoň dva argumenty – podmět a předmět přímý. V pasivní konstrukci se však podmět věty aktivní buď úplně vytrácí, a není tak syntakticky vůbec vyjádřen (ačkoliv je sémanticky pořád přítomen a interpretován jako agens neurčitý či všeobecný), nebo zůstává vyjádřen nepovinným doplněním. Jeho syntaktickou funkci pak přebírá předmět přímý věty aktivní, který se dostává na jeho pozici (i když si také, jak bylo řečeno výše, ponechává některé vlastnosti přímého předmětu). Pasivní konstrukce tak oproti odpovídající konstrukci aktivní obsahuje o jeden argument méně, jímž je právě podmět věty aktivní.

V nadcházejících oddílech a pododdílech se budeme blíže zabývat formálními aspekty italského opisného a zvratného pasiva.

---

²⁶ Srov. La Fauci, 2009, cit. d., s. 88-89.

²⁷ Srov. Salvi - Vanelli, cit. d., s. 67.

²⁸ Grepl, Miroslav et al., *Příruční mluvnice češtiny*, Praha: Lidové noviny, 2003, s. 386.

1.4.1 Opisné pasivum

Opisné, neboli perifrastické pasivum, je analytická slovesná forma. Tvoří se z určitého tvaru pomocného slovesa, ke kterému se připojuje příčestí minulé významového slovesa. Na rozdíl od češtiny, které se budeme věnovat v dalších kapitolách, italština nabízí více než jedno pomocné sloveso. Základním slovesem je však, stejně jako v češtině, sloveso *být*, v italštině *essere*. Další pomocná slovesa pasiva *venire* a *andare* vedle pasivity nesou taktéž další sémantické či stylistické rysy, jejich použití je tedy příznakové. Příčestí minulé podléhá shodě s podmětem stejně jako pomocné sloveso:

(1) *La notizia non è stata ancora confermata.*²⁹

Jak již bylo rozebíráno výše, jednou ze základních funkcí pasiva je potlačení agentu. Ten buď nemusí být vyjádřen vůbec, jako v příkladu (1), nebo se vyjadřuje příslovečným určením konatele děje (2).³⁰ V italštině je označován jako „complemento d'agente” a je uveden pomocí předložky *da*. Má stejnou sémantickou roli, jako by měl ve větě aktivní. Může tedy být agentem, jako v příkladu (2), či proživitelem, jako v příkladu (3):

(2) *La notizia non è stata ancora confermata dalle autorità.*

(3) *Maria fu vista da Giovanni.*³¹

Pokud se jedná o neživotný referent, je označován jako „complemento di causa efficiente”:

(4) *La casa fu distrutta da una frana.*

1.4.1.1 Opisné pasivum s pomocným slovesem *essere*

Pomocné sloveso *essere* je základním pomocným slovesem pasiva a má nejširší okruh uplatnění. Na rozdíl od ostatních pomocných sloves nenese žádný přídatný sémantický odstín, vyjadřuje čistě pasivitu. Může být použito ve všech časech a způsobech, s výjimkou předminulého času závislého (*trapassato remoto*).³²

²⁹ Tento a další příklad srov. Hamplová, cit. d., s. 215.

³⁰ Pojem příslovečné určení konatele děje používá Hamplová, cit. d., s. 315; my ho v této práci budeme používat taktéž.

³¹ Tento a další příklad srov. Salvi - Vanelli, cit. d., s. 43.

³² Srov. Renzi et al., cit. d., s. 87.

Spojení pomocného slovesa *essere* a přičestí minulého ale není používáno výlučně pro pasivní formu, ale také pro aktivní tvary složených časů inakuzativních sloves; Hamplová v těchto případech poukazuje na odlišný temporální význam:³³

- (1) *Sono atteso. (přítomný čas)*
- (2) *Sono partito. (minulý čas)*

Slovesa inakuzativní však standardně pasivní tvary netvoří, tudíž v těchto případech nemůže dojít k dvojznačnosti. Malou výjimku představují slovesa jako *cambiare*, *cominciare* a *finire*, která mohou být použita jak intransitivně, tak tranzitivně.³⁴ V intransitivním použití pasivní formu sice tvořit nemohou, jako tranzitivní však ano. Příklad (3) tak může být teoreticky interpretován jako věta aktivní v minulém čase nebo jako věta pasivní v čase přítomném.

- (3) *La situazione è cambiata.*

Charakter této věty chápané pasivně je však statický, tudíž by se dal taktéž interpretovat jako spojení slovesa *essere*, jakožto spony, a adjektizovaného minulého přičestí.³⁵ Renzi et al. na tuto dvojznačnost, jež může v některých případech vzniknout, upozorňují a tvrdí, že bez širšího kontextu či dalšího doplnění někdy nelze pasivum od verbonominální konstrukce se sponou a adjektivem rozlišit:³⁶

- (4) *La porta è chiusa.*

Doplněním, které je schopno svým významem interpretaci takové věty jednoznačně odlišit, může být například příslovečné určení způsobu (5) nebo příslovečné určení času (6):

- (5) *La porta è chiusa velocemente.*
- (6) *La porta è chiusa da due ore.*

---

³³ Srov. Hamplová, cit. d., s. 217.

³⁴ Viz příklad (4) v podkapitole *Základní charakteristika pasiva: Finisci i compiti! Il film finisce tra un'ora.*

³⁵ Srov. Trousil, Štěpán. *K problematice neosobního vyjadřování s přihlédnutím k situaci v italštině, francouzštině a češtině.* Praha, 2007. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Jiří Špaček, s. 135.

³⁶ Srov. Renzi et al., cit. d., s. 87, nadcházející příklady taktéž odtamtud.

Příklad (5) je jednoznačně příkladem pasiva, zatímco příklad (6) může být interpretován pouze jako verbonominální konstrukce. Dalším způsobem, jak u takovýchto případů může dojít k jednoznačné interpretaci výpovědi jako pasivní konstrukce, může být například vyjádření agentu (7):

(7) *Maria è amata da Piero.*

Věty bez vyjádřeného agentu nebo příslovečného určení nemusí být nutně dvojnásobné, jejich interpretace pak závisí na použitém slovese. Renzi et al. říkají: „*si ha l'interpretazione di stato quando abbiamo il participio di un verbo perfetto con significato risultativo*”.³⁷ Příklad (8) tedy analyzují jako stav:

(8) *Il libro è stampato.*

Dále pak tvrdí, že „*il participio di un verbo perfetto con significato non risultativo non può essere usato con significato di stato; ma, se non è presente nessun altro elemento, non può essere usato neanche in una costruzione passiva con essere*”. Příklad (9) pak neoznačují za agramatický, dále však jeho realizaci považují za nemožnou,³⁸ proto ho v této práci označujeme asteriskem:

(9) **La mamma è baciata.*

Favorizovat pasivní či stavovou interpretaci může taktéž volba času slovesa. Renzi et al. tak například uvádějí, že použití jednoduchého perfekta (*passato remoto*) nahrává interpretaci pasivní:

(10) *La porta fu chiusa.*

Jak vidíme, rozlišit konstrukci pasivní od verbonominální je v některých případech komplikované. Je tomu tak z toho důvodu, že tato problematika souvisí s více faktory, jakými je například vid, povaha slovesného děje nebo slovesný čas. Tato distinkce je však důležitá pro praktickou část této práce, v jejímž rámci budeme muset v korpusu oddělit ručně případy

³⁷ Tato a následující citace srov. Renzi et al., cit. d., s. 88.

³⁸ Tamtéž., s. 91.

opisného pasiva s pomocným slovesem *essere* od verbonominálních konstrukcí se slovesem *essere* a adjektivem.

1.4.1.2 Opisné pasivum s pomocným slovesem *venire*

Na rozdíl od pomocného slovesa *essere*, které se dá použít ve všech časech a způsobech až na předminulý čas závislý (*trapassato remoto*), se pomocného slovesa *venire* užívá pouze v časech jednoduchých. Zatímco sloveso *essere* má nepříznakový charakter, sloveso *venire* s sebou nese přídatný rys dějovosti. Jeho užití tudíž zamezuje dvojznačnosti; pasivní konstrukci s tímto slovesem si tedy nelze vyložit jako stav, jako to v některých případech lze se slovesem *essere*.³⁹ (Sloveso *venire* ale tradičně bývá sponovým slovesem jen v několika lexikalizovaných případech, jako je například spojení „*venire comodo*“⁴⁰, kde ale adjektivum *comodo* nevzniklo z přičestí minulého, a proto by k záměně s pasivní konstrukcí ani nemohlo dojít.) Příklad (1) tedy může být interpretován pouze jako pasivní konstrukce, nikoliv jako stav:

(1) *La porta viene chiusa.*

Z tohoto důvodu, jak dále zmiňují Renzi et al., se pomocné sloveso *venire* používá zejména tam, kde pomocné sloveso *essere* použít nelze (viz příklad (9) z předchozího pododdílu):

(2) *La mamma viene baciata.*

Venire je dále možné použít v případech tam, kde by *essere* favorizovalo interpretaci stavovou. V ostatních případech je ale použití jednoho či druhého slovesa arbitrární.

1.4.1.3 Opisné pasivum s pomocným slovesem *andare*

Pomocné sloveso *andare* se uplatňuje v ještě menším rozsahu než pomocné sloveso *venire* a je silně příznakové, neboť kromě pasivity obsahuje ještě přídatný sémantický rys povinnosti či nutnosti. Lze ho použít (podobně jako *venire*) ve všech jednoduchých časech, a to až na jednoduché perfektum (*passato remoto*). *Andare* v této konstrukci vyjadřuje totéž, co opisné

---

³⁹ Srov. Renzi et al., cit. d., s. 91.

⁴⁰ Viz Panunzi, Alessandro. *Verbi copulativi*. [online]. Treccani, 2010 [cit. 2016-07-04]. Dostupné z: http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-copulativi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/

vyjádření „*dover essere*“ a na rozdíl od *essere* či *venire* při jeho použití nelze vyjádřit příslovečné určení konatele děje:

(1) *Questo pacco andrà recapitato prima di sera. (Questo pacco dovrà essere recapitato prima di sera.)*⁴¹

Některé gramatiky považují za pasivní i další konstrukce, ve kterých se objevuje sloveso *andare*, jako v příkladu (2):⁴²

(2) *Molti libri sono andati smarriti durante il trasloco.*

Toto použití pomocného slovesa *andare* pak podle uvedených gramatik nese přídatný rys, který zdůrazňuje průběh děje. Může být použito ve všech časech až na předminulý čas závislý (*trapassato remoto*). Jeho použití je ale limitováno skutečností, že se může vyskytnout pouze ve třetí osobě a jen s určitými slovesy. Serianni tato slovesa definuje jako „*verbi dal risultato negativo*“⁴³ a zahrnuje mezi ně například slovesa *perdere*, *disperdere*, *smarrire*, *distruggere*, *dimenticare* a *deludere*.

Salvi a Vanelli tyto konstrukce nepovažují za konstrukce pasivní, nýbrž za konstrukce verbonominální se sponovým slovesem a kopredikátem, podobně jako výše uvedené verbonominální konstrukce se slovesem *essere* a adjektivem. K těmto konstrukcím přiřazují i konstrukce se slovesy *finire*, *restare*, *rimanere* (které jsou ostatními gramatikami zmíněnými výše taktéž přiřazovány k pasivním konstrukcím, stejně jako sloveso *andare* s rysem průběhovosti děje):

(3) *La porta rimase chiusa per molti anni.*

Salvi a Vanelli svou tezi obhajují tím, že pasivní konstrukce vždy předpokládají přítomnost aktantu, který odpovídá agentu. Ten teoreticky může být vyjádřen příslovečným určením konatelem děje. Pokud vyjádřen není, tak na něj lze alespoň upozornit pomocí implicitní věty účelové (*Il quadro è stato bruciato per compiacere il dittatore*), což v případech (2) a (3) nelze.

---

⁴¹ Tento a další příklad srov. Renzi et al., cit. d., s. 92.

⁴² Hamplová, cit. d., s. 218; Serianni, cit. d., s. 327.

⁴³ Serianni, cit. d., s. 327.

(**Il quadro è andato bruciato per compiacere il dittatore*).⁴⁴ S tímto přístupem souhlasíme mimo jiné také proto, že příklad (3) chápeme spíše jako stav, ne jako pasivní konstrukci.

1.4.2 Zvratné pasivum

Zvratné neboli reflexivní pasivum, jež je v italských gramatikách běžně nazýváno „*si passivante*“ nebo „*si passivo*“, je v mnoha směrech podobné pasivu opisnému. Základní podmínkou k jeho utvoření je rovněž tranzitivnost slovesa, je také považováno za konstrukci inakuzativní, vzhledem k větě aktivní snižuje valenci slovesa o jeden argument a jednou z jeho primárních funkcí je taktéž deagentizace, přesně jako u pasiva opisného.

Tvoří se spojením nepřízvučného zájmena *si* a významového slovesa ve třetí osobě jednotného nebo množného čísla:

(1) *Si chiude la porta.*

Gramatický podmět zvratného pasiva, kterým se stává přímý předmět věty aktivní, se musí se slovesem shodovat v osobě, čísle i rodě. Shoda v rodě se pak projeví u příčestí minulého ve složených časech, a to proto, že zvratné pasivum se časuje s pomocným slovesem *essere*, a to i u sloves, které se běžně časují se slovesem *avere* (je tomu tak proto, že všechny reflexivní konstrukce se v italštině časují se slovesem *essere*):

(2) *Si è chiusa la porta.*

Ačkoliv se u konstrukce „*si passivante*“ zpravidla nevyjadřuje příslovečné určení konatele děje, jeho vyjádření možné je, a to pomocí předložkového výrazu *da parte di*:

(3) *Da parte dell'opposizione si vorrebbe una maggior trasparenza nelle decisioni governative.*⁴⁵

Jelikož je pak forma zvratného pasiva stejná i pro zvratná slovesa třetí osoby aktiva, používá se zvratné pasivum hlavně tam, kde je jeho podmět neživotný, a pokud životný je, je

⁴⁴ Srov. Salvi – Vanelli, cit. d., s. 70.

⁴⁵ Tento a následující příklady srov. Salvi – Vanelli, cit. d., s. 73-74.

zřejmé, že nemůže vykonávat slovesný děj sám. Toto je ale pouze tendence, v praxi se tak v některých případech můžeme setkat s dvojznačností:

(4) *I soldati si stancano. (I soldati vengono stancati. I soldati diventano stancati.)*

Konstrukce zvrtného pasiva je dále formálně blízká i konstrukci takzvaného „si impersonale“, které taktéž potlačuje konatele děje. Na rozdíl od „si passivante“ se však u této konstrukce do pozice podmětu nedostává *patiens*; předmět přímý (pokud je přítomen) zůstává v konstrukci „si impersonale“ předmětem přímým. Kromě tranzitivních sloves (5) se v této konstrukci objevují i slovesa intransitivní (6), což by u pasiva ani nešlo:

(5) *Si guarda solo te. (Piero guarda solo te.)*

(6) *Si va a scuola.*

Dále pak zvrtné pasivum v některých případech vyjadřuje povinnost, jak zmiňuje Serianni:⁴⁶

(7) *Questi discorsi in questa casa non si fanno.*

I přes zmíněné společné charakteristiky se však zvrtné pasivum od opisného v některých ohledech odlišuje. Renzi et al. k těmto odlišnostem uvádějí například toto:

„col si passivo il soggetto logico e sempre umano o plurale, mentre nella costruzione passiva non ci sono restrizioni sul tipo di soggetto logico; col si passivo il soggetto non può essere di prima o di seconda persona, mentre nella costruzione passiva non ci sono restrizioni del genere; col si passivo il soggetto in posizione preverbale non da sempre risultati accettabili, diversamente che nella costruzione passiva.“⁴⁷

K poslednímu bodu uvádějí následující příklady:

(8) *In quel giorno si circondarono le postazioni nemiche. *Le postazioni nemiche si circondarono in quel giorno.*

⁴⁶ Serianni, cit. d., s. 326. Následující příklad tamtéž.

⁴⁷ Renzi et al., cit. d., s. 107.

(9) *Furono circondate le postazioni nemiche. Le postazioni nemiche furono circondate.*

Další odlišností je pak čistě dynamická povaha zvratného pasiva, které tak nemůže být zaměněno se stavovou interpretací, jako některé výše zmíněná případy pasiva opisného se slovesem *essere*.

Zvratné pasivum se odlišuje i svou distribucí (o které se zmiňujeme v kapitole *Použití pasiva s ohledem na funkční styly*). Má totiž mnohem širší uplatnění napříč všemi styly a je typičtější pro hovorový jazyk. Opisné pasivum se pak užívá hlavně ve stylu odborném a administrativním.

V další kapitole se však budeme věnovat formálním aspektům pasiva českého, funkčním stylům se budeme věnovat až poté.

1.5 České pasivum

Jak již bylo napsáno v kapitole o Slovesném rodě a diatezi, české gramatiky vnímají pasivum především jako jeden z prostředků diateze, tedy jako jeden ze způsobů vyjádření vztahů mezi sémantickými participanty věty a syntaktickými pozicemi, pomocí kterých jsou tyto participanty vyjádřeny. Zatímco italština považuje pasivum za konstrukci inakuzativní (tedy za konstrukci, ve které má podmět věty některé vlastnosti předmětu přímého), čeština takto o pasivu nerozmýšlí vůbec. Je to pravděpodobně způsobeno tím, že syntaktické rozdíly mezi inakuzativními a inergativními slovesy v češtině nejsou tak patrné jako v italštině (rozdílná pomocná slovesa) a česká lingvistika tak obecně nepřikládá inakuzativitě tolik pozornosti. Je ale zajímavé zmínit, že například *Mluvnice češtiny II* upozorňuje na případy, kdy se v češtině při použití zvratného pasiva dostává podmět do pravovalenční pozice typické pro předmět.⁴⁸ Některých vlastností českého pasiva, které by mohly souviset s pasivem jakožto s inakuzativní konstrukcí, si tak čeština všímá, i když se tyto případy v jazyce nevyskytují s dostatečně velkou frekvencí na to, aby této problematice věnovaly české gramatiky více pozornosti.

Stejně jako v italštině je pasivum jedním z prostředků změny valence. Pasivum se v češtině nejčastěji tvoří z tranzitivních sloves, a stejně jako v italštině, se v pasivní konstrukci dostává

---

⁴⁸ Srov. Komárek et al., cit. d., s. 179.

do pozice podmětu předmět přímý věty aktivní, zatímco původní podmět věty aktivní se dostává do pozadí a může být buď vyjádřen příslovečným určením konatele děje, nebo úplně vypuštěn z věty. Toto pasivum Havránek s Jedličkou nazývají osobní:⁴⁹

- (1) *Obilí je vymláceno.*
- (2) *Obilí se mlátí.*

Dále pak mluví o neosobním pasivu, které se, odlišně od italštiny, dá utvořit i ze sloves intranzitivních.⁵⁰ Tato slovesa vůbec nemusí vyžadovat předmět, případně jej vyžadují v jiném pádě než v akuzativu, nebo v pádě předložkovém. V těchto konstrukcích pak, stejně jako u pasiva osobního, dochází k upozadění agentu; na rozdíl od pasiva osobního se však do pozice podmětu nedostává předmět přímý, neboť ho primární věta aktivní ani neobsahovala. Jde tedy o věty „jednočlenné“, bezpodmětné:

- (3) *Bylo o tom rozhodnuto.*
- (4) *Rozhodlo se o tom.*

Obě tyto konstrukce (pasivum osobní i neosobní) tedy obsahují o jeden argument méně než konstrukce primární, konkrétně její podmět. Pasivum neosobní pak tento podmět neobsahuje vůbec, zatímco pasivum osobní na jeho pozici dosazuje patiens.

Toto rozdělení je pro tuto práci zajímavé především z toho důvodu, že neosobní zvrtné pasivum v češtině je svou funkcí i formou podobné konstrukci “*si impersonale*”, o které jsme mluvili v předchozí kapitole.

V novějším pojetí mladších českých gramatik se pasivum však již na osobní a neosobní nerozlišuje. Jelikož je pasivum běžně považováno za jeden z prostředků diateze, která potlačuje agens, zařazuje se mezi deagentizační struktury. Tam se mimo to zařazují taktéž struktury, které jsme ilustrovali již na příkladech (7) až (9) v kapitole *Slovesný rod a diateze* nebo příklady následující:⁵¹

---

⁴⁹ Viz Havránek, Bohuslav a Alois Jedlička. *Česká mluvnice*. 4. přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. Učebnice pro vysoké školy, s. 237; následující příklady taktéž odtamtud.

⁵⁰ Opisné pasivum však v několika málo případech od intranzitivních sloves v italštině vytvořit lze: *Gli era stato detto del pericolo*. Srov. Renzi et al., cit. d., s. 96.

⁵¹ Srov. Štícha, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 619.

- (5) *Dostali jsme doporučeno konzultovat situaci s ošetřujícím lékařem.*
- (6) *Dostali jsme doporučení konzultovat situaci s ošetřujícím lékařem.*
- (7) *Dostalo se nám doporučení konzultovat situaci s ošetřujícím lékařem.*

Pouze na pasivum se nahlíží různě. *Akademická gramatika spisovné češtiny* (Štícha, 2013), ze které budeme čerpat především v dalších dvou oddílech a nadcházející podkapitole, označuje pasivum, které v této práci nazýváme opisné, za syntetické.⁵² Zařazuje mezi ně však i struktury z příkladu (3), a nečiní tak mezi pasivem osobním a neosobním žádný rozdíl.

Podobně se pak chová k pasivu, které v této práci nazýváme zvrtné, a označuje ho za reflexní deagentiv. Ten definuje jako „*reflexivní konstrukci (tj. spojení slovesného tvaru, např. říká, s reflexivním morfémem se (řiká se)), která z části konkuruje pasivu, z části je s ním nezaměnitelná*“⁵³ a zařazuje mezi ně jak konstrukce z příkladu (2), tak z příkladu (4). Zároveň však reflexní deagentiv nepovažuje za pasivní konstrukci.

V případě italštiny jsme zvrtné pasivum za pasivum považovali, proto budeme postupovat stejně i v případě češtiny. Starší dělení pasiva na osobní a neosobní pak sice respektujeme, jelikož jsme však italskou konstrukci “*si impersonale*” nepovažovali v předchozí kapitole za pasivní, nýbrž pouze za deagentivní, budeme takto postupovat i v češtině. Strukturu z příkladu (4) tudíž nepovažujeme za pasivní a nebudeme se jí dále zabývat. Se strukturou z příkladu (3) bychom z tohoto hlediska měli nakládat totožně, jelikož však Renzi et al. upozorňují na podobné případy v italštině a zařazují je mezi neobvyklé případy pasiva sloves intransitivních,⁵⁴ budeme takto postupovat taktéž. Dále se však budeme především zabývat strukturami z příkladu (1) a (2) a v následujících oddílech tak budeme popisovat formální aspekty opisného a zvrtného pasiva, pouze ale toho, jež bylo dříve označované za pasivum osobní.

Na terminologii *Akademické gramatiky spisovné češtiny* jsme pak upozornili především proto, že je značně odlišná od terminologie používané námi a konfrontace s ní by tak mohla působit matoucím dojmem. Její náhled na pasivum je však zajímavý a velmi podrobný, proto z ní budeme v dalších oddílech a podkapitolách hojně čerpat a citovat. Upozorněním na odlišnosti v terminologii a pojetí pasivu tak chceme předejít případným nesrovnalostem.

---

⁵² Což může působit matoucím dojmem, neboť tento typ pasiva je svou formální povahou analytický; Štícha ho tímto ale chce odlišit od případů zmíněných v příkladech (5) až (7) z této podkapitoly, které nazývá právě pasivem opisným. Srov. tamtéž, s. 620.

⁵³ Tamtéž, s. 633.

⁵⁴ Viz poznámkový aparát na straně 26, pozn. č. 50.

1.5.1 Opisné pasivum

Opisné pasivum v češtině je, stejně jako v italštině, analytická slovesná forma. Tvoří se spojením tvaru pomocného slovesa *být* (*bývat*) a připojením příčestí trpného slovesa významového, někdy nazývaného taktéž příčestím n-ovým či t-ovým. Přísudek v pasivní konstrukci vyžaduje shodu s podmětem v osobě, čísle a rodě.

Agens se vyjadřuje příslovečným určením v instrumentálu (1), výjimečně pomocí předložky *od* a genitivu (2). Pokud je vyjádřen „*jménem se sémantickým rysem místo nebo čas, může být toto jméno ve formě instrumentálu nebo adverbialního pádu*“ (3):⁵⁵

- (1) *Byt byl zapečetěn policií.*
- (2) *Honzík byl pokousán od psa.*
- (3) *Nová ústava byla parlamentem schválena hned napoprvé. Nová ústava byla v parlamentě schválena hned napoprvé.*

Zdaleka nejčastěji se ale vyjadřuje pomocí instrumentálu. Štícha k této skutečnosti avšak dodává, že „*ne každý instrumentál má v pasivu funkci subjektu děje. Mnohé instrumentály ve větě s pasivním přísudkem vyjadřují nástroj, jímž personický subjekt danou činnost provádí*“:⁵⁶

- (4) *Tímto nápojem byli námořníci trestáni za nejrůznější přestupky.*

Grepl s Karlíkem dále uvádějí, že je „*stylizační chybou, jestliže se ve větě vyjádří formou instrumentálu agens i nástroj, zvl. v kontaktním postavení dvou instrumentálu se stejnou koncovkou*“:⁵⁷

- (5) *Ten dopis byl psán Petrem perem.*

Pasivum se pak tradičně dělí na dějové a stavové (či rezultativní). Pasivní tvary dokonavých sloves v přítomnosti mají pak, až na výjimky, pouze význam stavový. Havránek s Jedličkou upozorňují na to, že tyto konstrukce označují přítomný výsledek minulého děje:⁵⁸

⁵⁵ Srov. Grepl – Karlík, cit. d., s. 135, následující tři příklady tamtéž, s. 134-135.

⁵⁶ Štícha, cit. d., s. 623, následující příklad tamtéž.

⁵⁷ Grepl – Karlík, cit. d., s. 134, následující příklad tamtéž.

⁵⁸ Havránek – Jedlička, cit. d., s. 238, následující příklad viz tamtéž.

(6) *Okna jsou umyta.*

Jako stav i děj lze v češtině interpretovat pasivum dokonavých sloves v minulém a budoucím čase:⁵⁹

(7) *Dveře byly zavřeny.*

(8) *Hrad bude v květnu otevřen.*

Štícha ale podotýká, že ve stavovém významu se „často užívá adjektivizovaných tvarů participia s dlouhou koncovkou“:⁶⁰

(9) *Dveře byly zavřené.*

(10) *Hrad bude v květnu otevřený.*

Pasivum sloves nedokonavých je pak až na výjimky považováno za čistě dějové:

(11) *Dveře byly pomalu otevírány.*

Štícha dále uvádí, že až do nedávna byl v dějovém opisném pasivu normou krátký tvar příčestí (*očekáván, očekávána, očekáváno, očekávání, očekávány*). Do spisovné češtiny však postupně pronikají stále častější dlouhé tvary adjektivní (*očekávaný, očekávaná* atd.). Tyto tvary se užívají především tam, kde lze predikát chápat jako charakterizaci (11), nejsou ale výjimkou ani u čistě dějového pasiva (12):

(12) *Nábytek byl pečlivě udržovaný a staříčků.*

(13) *Sedmkrát už byl operovaný.*

Podobně jako v italštině pak podle Havránka s Jedličkou v některých případech nelze rozeznat pasivum od sponového slovesa s adjektivem.⁶¹ Toto rozlišení často závisí na kontextu, má-li ale pasivum stavovou povahu, mohou obě tyto konstrukce splývat.

---

⁵⁹ Štícha, cit. d., s. 621, následující příklady tamtéž srov. s. 621-626.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Srov. Havránek – Jedlička, cit. d., s. 238.

1.5.2 Zvratné pasivum

Zvratné neboli reflexivní pasivum v češtině se tvoří spojením reflexního morfému *se* a slovesa ve třetí osobě singuláru nebo plurálu (1). Stejně jako u pasiva opisného se přísudek shoduje s gramatickým podmětem v osobě, čísle a rodě. Na rozdíl od pasiva opisného se však ve zvratné pasivní konstrukci nemůže objevit agens (2):

- (1) *Byty se staví.*
- (2) **Byty se staví dělníky.*

V italštině je možné zvratné pasivum použít pouze ve třetí osobě. V češtině se lze ve výjimečných případech v administrativním stylu setkat i s jeho použitím v osobě druhé:

- (3) *Vyzýváte se, abyste dlužnou částku zaplatil.*⁶²

Stejně jako v italštině se tvary zvratného pasiva shodují s tvary zvratných sloves ve třetí osobě aktiva. Význam těchto konstrukcí pak lze rozeznat na základě kontextu a znalosti světa. Pokud podmět zvládá slovesný děj provést sám, jde většinou o tvar aktivní zvratného slovesa (4), pokud ne, jde o pasivum (5). Nicméně toto je pouze tendence, a proto je příklad (6) dvojznačný:

- (4) *Děti se koupou v moři.*
- (5) *Nemluvňata se koupou jednou denně.*
- (6) *Považuje se za odborníka.*

Komárek et al. dále zmiňují, že na rozdíl od pasiva opisného je implicitní agens zvratného pasiva pouze osoba (nebo je tak alespoň chápán při personifikaci). Tato situace je tedy stejná, jak ji popisuje v italštině Renzi.⁶³ Následující příklad opisného pasiva tak do zvratného převést nelze:

- (7) *Byl zabit padajícím stromem.*

---

⁶² Tento a další příklad srov. Komárek et al., cit. d., s. 173-178.

⁶³ Srov. výše, s. 23.

Naopak příklady (1), (3) a (6) z této podkapitoly do opisného pasiva být převedeny mohou:

(8) *Byty jsou stavěny. (1)*

(9) *Jste vyzýván, abyste dlužnou částku zaplatil. (3)*

(10) *Je považován za odborníka. (6)*

Příklad (6) pak převedením do pasiva opisného ztratí svou dvojnásobnost (10). Příklad (5) taktéž může být převeden do opisného pasiva (11), leč zůstává otázkou, jestli bude mít stejný význam. Příklad (5) totiž vnímáme jako pasivum s přídatným rysem obecného pravidla či povinnosti a jeho implicitní agens interpretujeme jako všeobecný,⁶⁴ zatímco příklad (11) vnímáme pouze jako pasivní konstrukci s implicitním, ale ne všeobecným agentem:

(11) *Nemluvnata jsou koupána jednou denně. (5)*

České zvrtné pasivum má s italštinou společné i to, že je možné jej chápat pouze dějově, nikoliv jako stav. Podobná je i jeho vyšší frekvence v hovorovém jazyce v porovnání s jazykem formálním.

1.6 Funkce pasiva

Jak již bylo několikrát zmíněno výše, pasivum je v porovnání s aktivem považováno za pragmaticky (a stylisticky) sekundární a příznakovou konstrukci.⁶⁵ Jeho použití tedy musí být nutně spojeno s určitým záměrem mluvčího. Tento záměr pak není pouze jeden, k použití pasiva může mluvčího vést více faktorů a tyto faktory mohou působit najednou nebo dokonce splývat.

Štícha v *Akademické gramatice spisovné češtiny* mluví o komunikační, syntaktické a stylové funkci pasiva.⁶⁶ Stylová funkce je spojena především s uměleckými texty a slouží mimo jiné k ozvláštňení textu. Pasivum tak v některých případech může znít stylově „lépe“ a kultivovaněji než jeho aktivní protějšek, nebo může být použito s humorným až ironickým záměrem (1):

---

⁶⁴ Podobně bychom vnímali nápis v knihovně „Knihy se vrací sem.“

⁶⁵ Je však třeba podotknout, že v určitých stylech je pasivum naopak zcela převažující a očekávané, a není tudíž příznakové.

⁶⁶ Štícha, cit. d., s. 627-631. Následující dva příklady tamtéž.

- (1) ... člověk, který je svým vlastním vyprávěním povznášen natolik, že chvílemi dokonce vstane.

Hlavní funkcí pasiva je však funkce komunikační. Štícha ji popisuje takto:

„Základní a centrální funkcí pasiva je představit nějaký předmět komunikace jako objekt postihovaný dějem. Lze hovořit o ‚pasivní perspektivě‘, v níž je nějaká dějová situace představována: dějová situace je nazírána a představována nikoli ‚od konajícího subjektu‘, nýbrž v perspektivě obrácené: ‚od postihovaného objektu‘. Konající subjekt přitom nejčastěji nebývá ve větě vyjádřen. Je tomu tak proto, že tento subjekt je v daném textu – pro smysl věty – irelevantní.“

Kdo je agentem (nebo konajícím subjektem, jak agens nazývá Štícha), je pak nepodstatné, nebo nějak “rámcově” dáno významem slovesa; v příkladu (2) nám tedy nejde o to, kdo konkrétně je agentem děje, neboť obecně chápeme, že jde o někoho, kdo má oprávnění věznit:

- (2) *Spisovatel René Ariza byl vězněn osm let.*

V dalších případech pak může být implicitním agentem děje člověk nebo lidé obecně:

- (3) *Je často chválen.*

V některých případech, jak zmiňuje Štícha, pak použití aktivu není ani stylisticky možné, neboť děj agens neobsahuje, respektive je jím blíže nespecifikovaná přírodní, tělesná či duševní síla.⁶⁷

- (4) *Měl jsem pocit, že moje orgány jsou rvány na kusy, že se rozpadám.*⁶⁸
(5) *Zajisté však znáte lidi, kteří jsou puzeni se neustále omlouvat.*

Komárek et al. pak rozlišují hlavní funkci opisného pasiva od základní funkce zvrátého pasiva.⁶⁹ Jako hlavní funkci opisného pasiva pak uvádějí tzv. pasivizaci, kterou definují

⁶⁷ V těchto případech je pak pasivum samozřejmě taktéž nepříznačnou formou.

⁶⁸ Štícha, cit. d., s. 629. Další příklady tamtéž, srov. s. 630.

⁶⁹ Komárek et al., cit. d., s. 178.

podobně, jako Štícha definuje základní komunikační funkci pasiva.⁷⁰ Deagentizace, tedy upozadění agentu, je pak průvodním jevem této pasivizace. Základní funkcí pasiva zvratného je pak podle nich právě deagentizace, jejímž průvodním jevem je pasivizace. (Je však třeba podotknout, že do zvratného pasiva zahrnují i konstrukce bezpodmětné, vytvořené ze sloves, která buď vyžadují jiný než přímý předmět, nebo jsou intransitivní, a u kterých tudíž pasivizace ani není možná.)

Za syntaktickou funkci pasiva pak Štícha považuje „*dosažení určitého pořadí větných členů, jejich významu ve větě a jejich funkce v aktuálním členění věty a textu*“ a uvádí následující příklad:

(6) *Předmětem pro spisovatele je celek tohoto světa, jak ho vidí, jak ho žije, jak je jím ohromován (...).*

Kdyby mělo sloveso *ohromovat* z tohoto příkladu být v aktivu, musela by poslední část této věty znít „*jak ho tento svět ohromuje*“. Substantivum *svět* by se tak ve větě muselo dvakrát zopakovat a zájmeno *ho* by dvakrát referovalo k substantivu *spisovatel* a jednou k substantivu *svět*. Použití pasiva těmto dvěma problémům předchází.

Dále pak Štícha uvádí, že „*centrální syntaktickou funkcí pasiva (ta je ovšem spjata s funkcí sémanticko-komunikativní) je vytvořit a udržet v textu či souvětí nějakou skutečnost jako téma věty v pozici podmětu a situaci ‚perspektivizovat‘, (tj. nahlížet a prezentovat ji) směrem od tohoto podmětu:*“⁷¹

(7) *Socha, která je sama, je ovlivňována svou samotou.*

Ani v tomto případě by použití aktiva nebylo příliš vhodné, jelikož by pak substantivum *socha* nemohlo být v nominativu a podmětem věty.

Mezi další syntaktické funkce pasiva Štícha uvádí „*paralelismus aktivní a pasivní perspektivy*“:⁷²

---

⁷⁰ Viz citace na předchozí straně.

⁷¹ Štícha, cit. d., s. 629-630.

⁷² Tamtéž.

(8) *Muž, který vládne, potřebuje být taktéž ovládn.*

České gramatiky tak mezi hlavní funkce pasiva kladou především pasivizaci, tedy nazírání na mimojazykovou situaci z pohledu cíle slovesného děje, a deagentizaci, tedy upozadění agentu, jeho úmyslné zamlčení, jeho generalizaci či skrytí jeho neznalosti.⁷³ Dále se pasivum užívá především tam, kde by aktivum způsobovalo syntaktické či stylistické problémy vzhledem k aktuálnímu větnému členění.

Italština vnímá hlavní funkce pasiva velmi podobně. Renzi et al. tak taktéž mezi hlavní vlastnosti pasiva zařazují jevy, které zde nazýváme pasivizace a deagentizace:

„La costruzione passiva ha due proprietà essenziali: da una parte in essa il compl. oggetto assume la funzione di soggetto sintattico e come ogni soggetto sintattico può quindi essere fatto SOGETTO della predicazione; dall'altra il soggetto o viene eliminato o appare sotto la forma di un compl. preposizionale, in genere in posizione finale. Queste due proprietà determinano la varietà degli usi della costruzione passiva.”⁷⁴

K deagentizaci pak uvádí následující příklady:

(9) *Mi è stato rubato il portafoglio.*

(10) *Mi è stato detto che sei stato bocciato.*

(11) *Mi è stato promesso che sarai assunto nonostante la crisi.*

Příklad (9) tak Renzi et al. vnímají jako případ, kdy se agens nevyjadřuje proto, že je mluvčímu neznámý, agens v příkladu (10) je nepodstatný nebo evidentní a agens ve větě (11) je záměrně zamlčen.

Dále Renzi et al. uvádějí, stejně jako Štícha, použití pasiva v případech, kdy je to důležité pro aktuální větné členění, jelikož se v textu často stává réma první věty tématem věty další:

---

⁷³ Podrobněji o různých záměrech deagentizace viz Grepl – Karlík, cit. d., s. 144-148.

⁷⁴ Renzi et al., cit. d., s. 96.

(12) *Nel 1932 la polizia aveva assoldato un certo Benettoni allo scopo di raccogliere notizie sulle attività clandestine. Questo Benettoni fu poi trovato morto nei dintorni di Porta Ticino nell'estate del 1935.*

Poslední důležitou funkcí pasiva, která je zmiňována v italských gramatikách, avšak ne v českých, je rematicizace agentu. V aktivních větách stojí agens typicky na začátku věty, pokud ho však chceme dát do pozice rématu, je výhodné použít pasivní konstrukci:

(13) *L'appendice è stata curata dal dottor Giovanni Appelli.*

Hlavním rozdílem mezi funkcemi pasiva v italštině a češtině je tak funkce rematicizace agentu. Čeština má v porovnání s italštinou volnější slovosled a agens tak může do postavení v rématu dosadit i v aktivní konstrukci:

(14) *Byt zapečetila policie.*

Z těchto důvodů očekáváme, že italština využívá pasivum kvůli potřebám aktuálního větného členění mnohem více než čeština.

Od funkce pasiva se v další podkapitole přesuneme k případům, kdy ho nelze použít.

1.7 Restrikce

V podkapitole *Základní charakteristika pasiva* jsme hovořili o tom, že trpný rod tradičně tvoří pouze tranzitivní slovesa. (I když pasivum tvoří i některá slovesa intransitivní).⁷⁵ I toto základní pravidlo má však svá omezení a některá tranzitivní slovesa tak pasivum netvoří. Jde především o slovesa, jejichž podmět v aktivu nemá sémantickou roli agentu nebo proživatele, jako jsou italská slovesa *avere, contenere, concernere, riguardare, preoccupare*.⁷⁶

- (1) **Il libro è avuto da Piero.*
- (2) **Il veleno è contenuto dalla bottiglia.*
- (3) **Piero è riguardato da questo decreto.*

---

⁷⁵ Výše jsme zmiňovali výjimečné italské případy pasiva s intransitivním slovesem, srov. poznámkový aparát s. 26; české pasivum neosobní je pak taktéž případem pasiva intransitivních sloves, srov. s. 26-28.

⁷⁶ Srov. Salvi – Vanelli, cit. d., s. 71, následující příklady tamtéž.

Salvi a Vanelli však upozorňují, že u některých těchto sloves lze vytvořit verbonominální konstrukci s adjektivizovaným přičestím:

(4) *Il veleno è contenuto nella bottiglia.*

Podobně se k dané problematice vyjadřují Komárek et al., kteří upozorňují na skutečnost, že sloveso *mít* v češtině ani nemá přičestí trpné, a dále zmiňují slovesa *obsahovat*, *převyšovat*, *pokrývat*.⁷⁷

(5) **Vitamín D je obsažen rybím tukem.*

(6) **Okolní budovy jsou převyšovány věží.*

(7) **Nábytek je pokrýván prachem.*

Dokonavé protějšky sloves *převyšovat* a *pokrývat* však podle nich pasivum tvořit mohou.⁷⁸

(8) *Domy jsou převyšeny kostelní věží.*

(9) *Nábytek je pokryt prachem.*

Podobně jako v italštině lze i v češtině příklad (5) vyjádřit, a to pokud komplement nevyjadřuje agens a má podobu místního určení:

(10) *Vitamín D je obsažen v rybím tuku.*

Dále pak pasivum netvoří modální slovesa *chtít*, *moci*, *muset*, *smět*, která (až na sloveso *chtít*) taktéž nemají přičestí minulá. V italštině jde o ekvivalentní slovesa *volere*, *potere*, *dovere*. Sloveso *dovere* však může být použito v pasivu jako plnovýznamové sloveso s významem dlužit, stejně tak se chová i sloveso *volere*.⁷⁹

(11) *L'osservanza della legge è voluta dal governo.*⁸⁰

⁷⁷ Srov. Komárek et al., cit. d., s. 173; následující příklady srov. tamtéž. (Některé z nich pozměněny).

⁷⁸ My se však domníváme, že běžní mluvčí češtiny dnes i nedokonavá slovesa z příkladů (6) a (7) v pasivní konstrukci používají.

⁷⁹ Srov. Trousil, cit. d., s. 126.

⁸⁰ Srov. Il passivo dei verbi - 1 of 3: La forma passiva dei verbi. *Grammatica italiana* [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: <http://lalinguaitaliana.thefinestitalian.com/laLinguaItaliana/ilpassivo.htm>

Jedním z dalších případů, kdy pasivní formu nelze použít, jsou některé frazeologismy (12) a některé verbonominální predikáty s kategoriálním slovesem, které se chovají jako jedna frazeologická jednotka (13):

(12) **Le cuoia sono state tirate da Giovanni.*⁸¹

(13) **Il sonno è stato preso.*

Stejnou situaci pak předpokládáme i u češtiny. Frazeologismus z příkladu (14) tak považujeme za agramatický, nicméně jiné frazeologismy mohou být v pasivu gramatické.

(14) **Bačkory byly natáhnuty Honzou.*

Komárek pak mezi další případy restrikcí tvorby pasiva zahrnuje slovesa vyjadřující tělesné nebo duševní stavy (*Bolí ho hlava. Pálí ho oči.*), tranzitivní slovesa, která vyjadřují pohyby částí těla (*Sklopil oči. Přehodil nohu přes nohu.*) a slovesa s „volným morfémem si“ (*Dal si sklenici vína.*).⁸²

1.8 Použití pasiva s ohledem na funkční styly

Již dvakrát jsme v této práci zmiňovali různou frekvenci pasiva v závislosti na funkčních stylech, a to když jsme hovořili o rozdílech mezi zvrtným a opisným pasivem. Neopomněli jsme podotknout, že zatímco zvrtné pasivum (v italštině i v češtině) se používá napříč všemi styly, pasivum opisné se používá především ve stylu odborném a administrativním. Tato skutečnost souvisí nejen se složitostí struktury opisného pasiva, ale především s jednou z jeho primárních funkcí – deagentizací. V odborném stylu je totiž kladen velký důraz na objektivitu, která může být posílena právě použitím pasiva a zamlčením agentu. O dalších funkčních stylech jsme se již nezmínili, a proto je na místě si teď nejprve styl definovat, popsat základní charakteristiky některých jeho typů a pak se teprve věnovat distribuci zvrtného a opisného pasiva v těchto stylech podrobněji. Čerpat budeme především z knihy *Současná stylistika* (Čechová et al., 2008).

---

⁸¹ Srov. Renzi et al., cit. d., s. 95.

⁸² Srov. Komárek, cit. d., s. 173-174.

Čechová et al. vymezují styl či sloh takto: „*Stylem/slohem se běžně v jazykovědě označuje určitý ráz verbálního komunikátu, zpravidla cílevědomě volený a uspořádaný tak, aby obsahem i formou vyhovoval komunikačnímu záměru autora.*“⁸³

Mluvníci pak používají v různých funkčních stylech různé jazykové prostředky v závislosti na tom, o čem mluví, jaký je jejich záměr či kdo je jejich posluchač. Tradičně se funkční styly dělí na prostěsdělovací, odborný, administrativní, publicistický a umělecký. Dále se pak mluví o stylu řečnickém, v publicistickém stylu se kupříkladu dále odlišuje styl zpravodajský od stylu reklamního nebo od stylu publicistického beletristického. My se však zaměříme pouze na charakteristiku základních funkčních stylů:

Styl prostěsdělovací je typický pro svou spontánnost, mluvenost a dialogičnost. Má komunikativní a kontaktní funkci, je tedy zaměřen na příjemce. V minulosti byl tento styl typický pouze v mluveném jazyce, s rozvojem techniky a nástupem internetu je však stále častější i v psané formě jazyka. Jeho kompoziční stavba je značně volná, asociativní. Syntaktická stavba je jednodušší, a pokud jsou použita souvětí, tak pouze s jednoduššími spojkami; častá je elipsa, vytčení větného členu či jeho dodatečné připojení. Lexikální stavba je charakterizována velkým množstvím hovorovým slov, frazémy, nespisovnými slovy ze slangů či dialektů a také neologismy.

Funkcí **odborného stylu** je „*formulování přesného, jasného a relativně úplného sdělení s dominující pojmovou složkou*“.⁸⁴ Jedním z jeho rysů je potlačení emocionality, další vlastností je, vzhledem k nutnosti čerpat předchozí znalosti, taktéž intertextualita. Na rozdíl od stylu prostěsdělovacího, jenž se týkal především soukromé komunikace, je tento styl veřejný. Je převážně psaný a i jeho mluvená podoba (přednášky, referáty) je ve většině případů předem připravena a sepsána. Jeho forma je zpravidla monologická a jeho obsah se obvykle týká pouze jedné problematiky. Je v něm kladen důraz na přesnost, věcnost, objektivitu a spisovnost. Jeho kompoziční stavba je předem promyšlena a připravena, členěna do ucelených myšlenkových celků. Větná stavba je značně složitá kvůli dlouhým větám a souvětím, v porovnání se stylem prostěsdělovacím se používají knižnější spojky, a často taktéž sekundární předložky. Zároveň se však odborný styl snaží o ekonomičnost, a informace tak kondenzuje pomocí infinitivů a dějových substantiv a adjektiv. Časté je použití prezentu, které souvisí s nadčasovostí

---

⁸³ Čechová, Marie, Krčmová, Marie a Minářová, Eva. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 16.

⁸⁴ Tamtéž s. 208.

předávaných informací, autorského plurálu a opisného pasiva. Lexikální stavba odborného stylu je charakterizována především termíny, odbornými názvy a cizími slovy.

Styl administrativní plní především regulativní a operativní funkci a je blízký stylu odbornému a publicistickému. Jeho obsah i forma je značně normována. Autor administrativního textu zpravidla ustupuje do pozadí za účelem obsahové věcnosti, jednoduchosti a rychlosti vyhotovení, a proto tento text zpravidla není příliš expresivní či variantní. Tento styl převažuje v písemné podobě, ale je možné se s ním setkat i v podobě mluvené (hlášení, administrativní projevy). Kompoziční stavba je často předem dána (formuláře k vyplnění), syntaktická stavba je pak většinou charakterizována jednoduchými větami s jmennými konstrukcemi. Užívá se zastaralých či knižních výrazů, sekundárních předložek a předložkových výrazů. Běžné je také užívání pasivních konstrukcí, a to především pasiva opisného. V rámci morfologické stavby obsahuje administrativní styl v poměru k ostatním stylům více substantiv a adjektiv a méně slovesných tvarů, specifická je taktéž vyšší frekvence číslovek. Jeho lexikální stavba je, podobně jako u odborného stylu, taktéž charakterizována termíny, dále však také vlastními jmény a zkratkami.

Publicistický styl se týká všech žurnalistických textů, které vedle informativní funkce plní ještě funkci persvazivní. Najdeme ho jak v psané, tak mluvené podobě, jako styl je však velmi různorodý (objektivní úvahy, expresivně podbarvené glosy, fejetony atp.) a vstřebává do sebe prvky ostatních stylů (frazologismy ze stylu prostěsdělovacího, termíny ze stylu odborného). Vyskytuje se v něm velké množství ustálených výrazů, tzv. publicismů, které se zdají být stabilními, ale mění se s dobou (např. *tunelovat, politické spektrum*). Časté jsou v tomto stylu také metafora, metonymie, synekdocha a další obrazná vyjádření. Některé publicistické texty směřují ke stručnosti a věcnosti, další se snaží o zobecnění sdělení používáním neurčitých výrazů (*vyjádřila se odpovědná místa všech zainteresovaných kruhů, pořádek narušily asociální živly* atp.). Syntaktická stavba je často sevřená, používá se nepůvodních předložek, méně se užívá souvětí. Typické je, podobně jako u stylu odborného, jmenné vyjádření. Lexikální stavba je charakteristická především pro přejatá slova.

Hlavní funkcí **stylu uměleckého** je estetická funkce, což jej odlišuje od všech ostatních stylů (jejichž funkce je, mimo jiné, především komunikativní). Pro tento styl je typická zážitkovost, tedy „*formování textu tak, aby byl schopen evokovat v představivosti příjemce*“

jevy, které jsou předmětem sdělení, a vyvolávat v něm emotivní odezvu“.⁸⁵ Umělecký styl se uplatňuje především v psané podobě, jeho kompoziční stavba je ve většině případů předem promyšlena, jedná se o uzavřený celek, hierarchizace informací je pak tvůrčím záměrem autora a souvisí s estetickým účelem textu. Bližší charakteristika tohoto stylu souvisí s druhem a žánrem literárního textu a je vždy odvislá od autora a jeho záměru. Dříve typická spisovnost se dnes uvolňuje (je ale pořád primární). Jelikož jsou umělecké texty různorodé, syntaktická stavba je velmi variabilní – mohou v ní převažovat souvětí, jednoduché věty či pouze větné ekvivalenty. Tento styl může využívat knižních a zastaralých výrazů stejně jako dialektismů nebo kolokvialismů, celý text může být napsán v obecné češtině apod. Charakteristickým rysem je, na rozdíl od ostatních stylů, široký slovník a s ním spojený nižší index opakování slov. Specifické pro tento styl je i využívání poetismů a autorských slov (*lunojasný, samovlasá*).

Jak vidíme, různé funkční styly využívají různých jazykových prostředků, a s tím samozřejmě souvisí i používání pasiva. Nejvíce se tak pasivum používá v odborném a administrativním stylu, méně pak ve stylu publicistickém. Styl prostěsdělovací využívá především aktiva, stejně jako styl umělecký, ovšem některé texty mohou být, co se týče použití pasiva, bohatší. Frekvenční distribuce pasiva v různých stylech však není jediným rozdílem, jiné je i použití pasiva opisného oproti pasivu zvratnému. Neutrálním a hovorovým pasivem je tak pasivum zvratné, a proto se používá především ve stylu prostěsdělovacím. Čechová et al. pak hodnotí pasivum opisné jako knižní, a protože je deagentní, používá se především v administrativním stylu, kde bývá implicitním agentem často nějaká instituce, stát apod. Dále se vyskytuje ve stylu odborném, kde se agens upozaduje za účelem vyvolání větší objektivitě sdělení, častá je také autorská skromnost nebo potřeba agens zevšeobecnit. Dále se pasivum opisné využívá ve stylu publicistickém, a to především v jeho psané podobě, v mluvené méně. Důvody použití pasiva v tomto stylu se různí – jedním důvodem může být potřeba skrytí agentu, dalším pasivizace.

Informace o funkčních stylech sice čerpáme z české knihy *Současná stylistika*, předpokládáme však, že frekvenční distribuce pasiva ve funkčním stylech bude relativně podobná i v italštině. Stejně nahlížíme i na relativní distribuci pasiva opisného v poměru k pasivu zvratnému. Na absolutní frekvenci pasiva už nahlížíme jinak, a to nejen díky všeobecnému tvrzení, že italština používá pasiva více než čeština, ale především proto, že toto

---

⁸⁵ Tamtéž, s. 301.

tvrzení souvisí s důvody, které jsme popsali výše v podkapitole *Funkce pasiva*. Jelikož má italština pevnější slovosled než čeština, potřebuje využívat pasivum k potřebám aktuálního větného členění mnohem více. Na rozdíl od češtiny pak italské gramatiky uvádějí jako další funkci pasiva rematizaci agentu, pro což čeština využívá svůj volnější slovosled.

Předpokládáme tedy, že italština využívá pasiva více než čeština. Přibližnou frekvenci italského opisného pasiva v některých funkčních stylech budeme zkoumat v praktické části této práce. Dále budeme analyzovat tendence překladu opisného pasiva do češtiny.

2 Praktická část

Praktická část této bakalářské práce je zaměřena především na opisné pasivum a jejím cílem je zjistit jeho přibližnou frekvenci v různých funkčních stylech a tendence jeho překladu do češtiny. Pro tyto dvě analýzy jsme použili italskou část paralelního korpusu *InterCorp verze 8* zarovnanou k části české. V tomto korpusu jsme vytvořili subkorpusy tří funkčních stylů, konkrétně stylu uměleckého, publicistického a administrativního (pro který jsme použili texty právní).⁸⁶ Protože se při automatickém vyhledávání opisného pasiva v korpusu dle námi zvoleného postupu (srov. níže, s. 42-44) mezi výsledky dostanou i tvary zvrtných sloves, verbonominálních konstrukcí a složených časů inakuzativních sloves, v každém subkorpusu jsme náhodně vytvořili tři vzorky sta konkordancí a ty jsme následně ručně procházeli, abychom zjistili, kolik z těchto případů je skutečně pasivní konstrukcí. Na základě těchto informací jsme pak vypočítali přibližnou frekvenci opisného pasiva v uměleckém, publicistickém a administrativním (právním) stylu. Následně jsme analyzovali dvě sě dokladů opisného pasiva v každém z těchto stylů na základě jejich překladu do češtiny. Tyto překlady jsme rozdělili do čtyř skupin – překlady pomocí opisného pasiva, aktiva, zvrtného pasiva a čtvrtou kategorií byly případy, které buď nespádaly do žádné z předcházejících kategorií či byly sice v aktivu, překládaná věta však byla úplně změněna. V poslední fázi jsme se pokusili určit, jestli překlady aktivem souvisí s tím, že čeština má volnější slovosled, a může si tak dovolit nechat některé věty v aktivu, zatímco italština volí pasivum z důvodů potřeb aktuálního větného členění. Zároveň jsme se pokusili nalézt i nějaké tendence u překladů, které jsme zařadili do čtvrté kategorie.

Podrobnější popis postupu hledání v korpusu a problémy s tím spojené důkladně popíšeme v další podkapitole, nejprve však stručně popíšeme paralelní vícejazyčný korpus *InterCorp* a jeho italskou část. Následně se budeme věnovat analýze výsledků v každém z uvedených stylů.

2.1 Paralelní korpus *InterCorp*

Korpus je obecně definován jako „rozsáhlý soubor autentických textů (psaných nebo mluvených) převedený do elektronické podoby v jednotném formátu tak, aby v něm bylo možno jednoduše vyhledávat jazykové jevy“.⁸⁷ Ty zobrazuje v jejich přirozeném kontextu, což je

---

⁸⁶ O zařazení právních textů do administrativního stylu více na s. 41.

⁸⁷ Cvrček, Václav a Olga Richterová (eds). *start* [online]. Příručka ČNK; [cit.2016-07-28]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php?id=start&rev=1458158017>

umožňuje zkoumat ve velkém rozsahu a na základě reálných dat. *InterCorp* je pak příkladem vícejazyčného paralelního korpusu, který sdílí řadu textů, které jsou vázané na jeden jazyk – v tomto případě češtinu, která je takzvaným pivotem. Každý text v tomto korpusu má tedy svou českou verzi. *InterCorp* se skládá ze dvou částí, *jádra*, jež tvoří převážně beletristické, ručně zarovnané texty, a z *kolekcí*, jež jsou zarovnané automaticky. Verzi *InterCorpu* 8, kterou jsme pro naši analýzu použili, tvoří 1 423 miliónů slov a 38 jazyků. Vedle *jádra* obsahuje tento korpus kolekce *Project Syndicate* a *VoxEurope* (publicistické texty), *Acquis Communautaire* (právní texty z Evropské unie), *Europarl* (zápisy jednání Evropské Unie) a *OpenSubtitles* (filmové titulky).⁸⁸

Italská část *InterCorpu* obsahuje 65 599 000 slov, převážná většina je však z kolekcí *Acquis Communautaire*, *Europarl* a *OpenSubtitles*. Tento korpus tedy není reprezentativní, neobsahuje dostatečné a vyvážené množství textů. Vzhledem k tomu, že našim cílem je zjistit pouze přibližnou frekvenci opisného pasiva a následně se věnujeme především způsobu překladu do češtiny, považujeme analýzu v osmé verzi *InterCorpu* za dostačující.

2.2 Postup práce

2.2.1 Vytvoření subkorpusů

Jelikož nás zajímala přibližná frekvence italského opisného pasiva v různých funkčních stylech, nejprve jsme si v korpusovém manažeru *KonText* vytvořili subkorpusy v rámci italské části *InterCorpu*. Vzhledem k jeho obsahu jsme se rozhodli pro tři subkorpusy odpovídající třem funkčním stylům – uměleckému, publicistickému a administrativnímu (právnímu). Zařadit právní texty pod administrativní styl nebylo jednoduché, neboť jsou svou povahou na pomezí stylu odborného a administrativního. *Současná stylistika*, ze které jsme čerpali v podkapitole *Použití pasiva s ohledem na funkční styly*, však do administrativního stylu zahrnuje „všechny okruhy týkající se řízení veřejné správy, tj. projevy administrativně-právní a hospodářsko-administrativní“.⁸⁹ Jelikož pak právní texty Evropské unie, ze kterých je tvořena celá kolekce *Acquis Communautaire*, považujeme ve většině případů za projevy administrativně-právní, zařadili jsme tento námi vytvořený subkorpus právě do stylu administrativního.

Pro subkorpus ilustrující umělecký styl jsme použili texty označené podle <div.t xtype> jako *fiction*, tedy texty, které tvoří jádro *InterCorpu*. Zároveň jsme podle možnosti

⁸⁸ Srov. Cvrček, Václav a Olga Richterová, Olga (eds). cnk:intercorp:verze8 [online]. Příručka ČNK; [cit.2016-08-28]. Dostupné z: <http://wiki.korpus.cz/doku.php?id=cnk:intercorp:verze8&rev=1458563417>

⁸⁹ Srov. Čechová – Krčmová – Minářová, cit. d., s. 231.

<div.original> vybrali pouze ty texty, které byly originálně napsány v italštině. Tento subkorpus obsahuje 1 485 975 tokenů a dále k němu v této práci referujeme jako k subkorpusu *Beletrie*. Následoval subkorpus *Právní texty*, pro který jsme vybrali <div.t xtype> *legal texts*. Tento subkorpus je tvořen kolekcí *Acquis Communautaire* a obsahuje 30 060 808 tokenů. Jedná se tedy o mnohem větší subkorpus, než je *Beletrie*. Zdrojový jazyk je u těchto kolekcí neznámý, proto jsme se spokojili se všemi texty, které jsou v této kolekci dostupné v italštině. Pro poslední subkorpus *Publicistika* jsme u možnosti <div.t xtype> zaškrtnuli *journalism – commentaries* a *journalism – news*. Tento subkorpus obsahuje 3 843 755 tokenů a stejně jako u subkorpusu *Právní texty* je u něj zdrojový jazyk neznámý. Použili jsme tedy taktéž všechny texty dostupné v italštině.

2.2.2 Vyhledání opisného pasiva

Pro vyhledání všech tvarů opisného pasiva v každém z uvedených subkorpusů jsme použili typ dotazu CQL a nechali jsme vyhledat následující sekvenci:

[lemma="essere"|lemma="venire"] [tag="VER:pper"]

Tato sekvence vyhledá každý slovní tvar sloves *essere* a *venire* následovaný přičestím minulým.⁹⁰ Jelikož však vyhledá i případy složených časů zvrtných sloves, omezili jsme dále vyhledávání podle možnosti *specifikovat kontext*. Určili jsme, že výsledky vyhledávání nemají obsahovat případy, kdy je na první pozici vlevo od hledané sekvence *mi*, *ti*, *ci*, *vi* nebo *si*. Tato možnost nám však vedle zvrtných sloves odfiltrovala i některé případy opisného pasiva, jako je příklad (1) a (2):

- (1) *Ci fu data una carretta a due ruote, scomoda e aperta al sole e alla polvere.*⁹¹
- (2) *Che sul mio biglietto da visita ci fosse scritto 'prostituta', e magari anche le mie qualifiche!", ride la bruna, come se fosse tutto uno scherzo.*

Proto jsme následně vyhledali výše uvedenou sekvenci a možnost *specifikovat kontext* jsme upravili tak, aby nám korpusový manažer našel právě případy, kdy výše uvedenou CQL

⁹⁰ Sloveso *andare* jsme se rozhodli vynechat pro jeho úzkou oblast použití a pro případy typu *Molti libri sono andati smarriti durante il trasloco*, u kterých se italské gramatiky neshodnou, jestli se jedná o pasivum či ne.

⁹¹ Tento a všechny další příklady srov. Štichauer, P. – Vavřín, M.: *Korpus InterCorp – italština, verze 8 z 4. 6. 2015*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

sekvenci předchází *mi*, *ti*, *vi* nebo *ci*. Z té jsme pomocí možnosti *frekvence* a *lemmata* vyfiltrovali všechny případy inakuzativních a zvrtných sloves. Po prozkoumání zbylých konkordancí jsme zjistili, že případů, kde se skutečně jedná o opisné pasivum, jsou v každém z uvedených subkorpusů desítky, v případě subkorpusu *Právní texty* (který je osmkrát větší než subkorpus *Publicistika*) stovky. Rozhodli jsme se tedy nadále považovat „ztracené“ případy opisného pasiva, které předchází *mi*, *ti*, *ci* nebo *vi* v kontextu celých subkorpusů za zanedbatelné.

Dalším problémem byly složené časy inakuzativních sloves. Rozhodli jsme se tedy přes funkci *frekvence* a *lemmata* projít 95 nejfrekventovanějších sloves, která se objevila v minulém přičestí, a každé nalezené inakuzativní sloveso jsme vyfiltrovali pomocí negativního filtru. Problém nastal u některých sloves, například v případě slovesa *passare*, které může být v některém významu inakuzativní, a v jiném tranzitivní. U těchto sloves jsme si přes funkci pozitivního filtru prohlédli vyhledané konkordance a podle nich se rozhodovali, jestli sloveso odfiltrovat či nikoliv. Sloveso *passare* jsme tak například odfiltrovali, neboť jeho konkordance se v drtivé většině týkaly jeho inakuzativního významu.

I v takto odfiltrovaných výsledcích vyhledávání však zůstalo velké množství případů, které ve skutečnosti nebyly pasivem. Jednalo se o zbývající inakuzativní slovesa, která neměla vysokou frekvenci, dále o případy verbonominálních konstrukcí s adjektivizovaným přičestím minulým a v neposlední řadě taktéž o chybně vyhodnocené případy, kdy korpus například považoval substantivum za minulé přičestí (3):

(3) *Parlò Salvatore Anfossi, che era l'esperto di questioni finanziarie e il tesoriere del clan Palizzolo.*

Proto jsme se rozhodli v každém ze subkorpusů vybrat 3 náhodné vzorky po 100 konkordancích a ty ručně projít, abychom zjistili, kolik z těchto případů je skutečně pasivních.⁹² Ruční procházení vzorků se ovšem taktéž neobešlo bez problémů. V teoretické části v podkapitole *Opisné pasivum se slovesem essere* jsme mluvili o případech, kdy je těžké odlišit pasivum od verbonominální konstrukce. Odrazili jsme se tedy od tohoto popisu a u problematických případů jsme za pasivní považovali pouze ty případy, u kterých se ve větě objevilo příslovečné určení konatele děje, příslovečné určení času nebo způsobu (které jasně

---

⁹² Tyto náhodné vzorky jsme posléze uložili do souborů Excel a ty jsme připojili na CD jako přílohy k této práci.

determinovalo danou konstrukci jako pasivní) nebo pasivní interpretaci silně favorizoval kontext či slovesný čas. Příklad (4) jsme tak za pasivní nepovažovali, příklad (5) však ano:

- (4) *Studiava giurisprudenza, era iscritto all'università di Coimbra, quando fosse finito il periodo della ferma africana sarebbe entrato nella magistratura, gli mancavano ancora otto esami.*
- (5) *«E con un mulo che possiede, chiede di essere iscritto nell'elenco dei poveri?» bofonchiava l'assessore G., vero implacabile pubblico ministero.*

Je však třeba podotknout, že rozlišení některých případů (zvláště na základě kontextu) bylo stále subjektivní a nevyklučujeme, že jiný lingvista by se v některých případech rozhodl jinak. Ostatně, tento problém je zároveň jedním z důvodů, proč v celé práci mluvíme pouze o přibližné frekvenci opisného pasiva.

2.2.3 Počítání frekvence

Zjištěné počty případů pasiva v každém vzorku jsme následně zadali do programu kalkulačky Ústavu Českého národního korpusu, která má za úkol počítat spolehlivost náhodných vzorků.⁹³ Tento program nám pak dle zadaných dat spočítal odhadovaný počet výskytů pasiva ve zkoumaném souboru při 5% pravděpodobnosti omylu pomocí statistického testu studentovo t-rozdělení. Dále nám spočítal toleranci tohoto výsledku. Ideální tolerance by byla ± 2 %. Této toleranci se ve výsledcích bohužel nepřibližujeme (3,78 % u *Beletrie a Právních textů*, 8, 73 % u *Publicistiky*), což je způsobeno především malým počtem procházených vzorků. Vzhledem k rozsahu této práce a vzhledem k našemu cíli zjistit přibližnou frekvenci opisného pasiva jsme se s výsledky spokojili. Z odhadovaného počtu výskytů pasiva jsme dále vypočítali i.p.m., tedy počet výskytů, který je vztažen na jeden milion pozic. Toto číslo jsme nakonec vyjádřili procentuálně, abychom viděli, kolik pasivních konstrukcí se v jednotlivých funkčních stylech používá.⁹⁴

---

⁹³ Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/bonito/kalkulacka.php>

⁹⁴ V případě hledání víceslovné jednotky se i.p.m počítá z její **složené podoby**, bez ohledu na to, jak frekventované jsou její jednotlivé části. I.p.m. nám tedy udává frekvenci pasiva, což je **víceslovná** jednotka, v přepočtu na **jednotky** slov. Tato situace není ideální, nicméně lepší řešení počítání relativní frekvence víceslovných jednotek nemáme.

2.2.4 Analýza překladů

Případy, které jsme analyzovali jako pasivní, jsme následně použili jako podklad pro analýzu překladů pasiva do češtiny. V subkorpusech *Beletrie* a *Publicistika* jsme jako pasivní určili o něco méně než 200 konkordancí, v subkorpusu *Právní texty* jich bylo okolo 250. Výsledky z *Beletrie* a *Publicistiky* jsme tedy doplnili o další náhodně vybrané pasivní příklady z příslušných subkorpusů a *Právní texty* jsme pomocí náhodného výběru omezili tak, abychom z každého subkorpusu měli vzorek 200 konkordancí. Ty jsme následně analyzovali z pohledu jejich překladu do češtiny. Způsob překladu jsme rozdělili do čtyř kategorií – první byl překlad pomocí opisného pasiva (OP), kdy bylo v češtině použito sloveso s alespoň přibližně stejným významem jako v italštině a bylo ve tvaru opisného pasiva, ve druhé kategorii se jednalo o překlad pomocí zvrtného pasiva (ZP), tedy takové případy, kdy mělo české sloveso taktéž alespoň přibližně stejný význam, ale bylo ve tvaru pasiva zvrtného, ve třetí kategorii se jednalo o překlad pomocí aktiva (A), tedy takové případy, kdy bylo použito významově stejné sloveso, ale v aktivu. Poslední kategorií byly případy, ve kterých byl překlad pozměněn tak, že nemělo smysl uvažovat o tom, jestli je dané sloveso v aktivu či pasivu. Některé případy, zvláště v subkorpusu *Publicistika*, neměly v korpusu správně zarovnaný překlad s češtinou. Tyto případy jsme tedy označili jako neurčité (N), a dále jsme je pro analýzu nepoužili, vzorek jsme vždy doplnili o další náhodný doklad pasiva, který byl s češtinou zarovnán správně. Výsledné počty jednotlivých způsobů překladů jsme vždy vyjádřili také procentuálně.

2.3 Výsledky

2.3.1 Beletrie

Subkorpus beletrie je z našich subkorpusů nejmenší, obsahuje pouze 1 485 975 tokenů. Vzhledem k našemu požadavku, aby byl složen z knih napsaných původně v italštině, ho tvoří knihy pouhých devíti autorů. V podkapitole *Použití pasiva s ohledem na funkční styly* jsme uvedli, že charakteristika uměleckého stylu souvisí s literárním druhem a žánrem a je silně odvislá od záměru autora. Je tedy jasné, že náš subkorpus může být, nejen co se týče výskytu pasiva, silně ovlivněn individuálním stylem a literárním záměrem jeho autorů. (George Orwell například ve svém románu *Farma zvířat* používá s vývojem děje v knize pasivum čím dál tím častěji, a to především takové, jehož funkcí je zamlčení agentu. Toto má v knize implikovat, že o situaci na farmě rozhodují všechna zvířata, i když ve skutečnosti rozhodují pouze postavy

prasad.)⁹⁵ Naše výsledky frekvence opisného pasiva tedy mohou souviset s uměleckou volbou autorů, které jsme zahrnuli do našeho subkorpusu. Přesto si ale myslíme, že pro přibližnou frekvenci a pro porovnání s publicistickým a administrativním (právním) stylem, jsou naše výsledky dostačující. To, že jsou texty původně italské a s určitostí přeložené do češtiny z italštiny pak na druhou stranu činí tento subkorpus spolehlivějším zdrojem pro analýzu způsobu překladu pasiva do češtiny. (U ostatních subkorpusů, jak již bylo zmíněno výše, původní jazyk textů neznáme. Pokud tak tyto texty byly překládány například z angličtiny, o které se všeobecně soudí, že používá pasivum častěji než čeština či italština, mohli být překladatelé tímto jazykem ovlivněni a frekvence pasiva tak u těchto textů může být vyšší.)

Po vyhledání výše uvedeného CQL výrazu a po odfiltrování inakuzativních sloves nám korpusový manažer *KonText* vyhledal 3 156 výskytů (i.p.m. 2 164,03). Z těchto výskytů jsme tedy vybrali tři náhodné vzorky a v těch ručně spočítali počet dokladů pasiva:

Vzorek 1	65
Vzorek 2	64
Vzorek 3	62

Tabulka 1 Výskyt OP v *Beletrii*

Program kalkulačka na stránkách ÚČNK nám z těchto dat vypočítal odhadovaný počet výskytů opisného pasiva na 2 009 s tolerancí 120 výskytů (3,78 %).⁹⁶ Podle tohoto čísla jsme přepočítali i.p.m., tedy počet výskytů na jeden milion pozic, na 1377,5. Přibližné procentuální zastoupení opisného pasiva v subkorpusu *Beletrie* nám tedy vyšlo **0,14 %**.

Dále jsme analyzovali 200 případů opisného pasiva a způsob jeho překladu rozdělili do čtyř kategorií – překlad opisným pasivem (OP), zvrtným pasivem (ZP) a aktivem (A); do čtvrté kategorie (*Jiné*) jsme zahrnuli všechny další případy, které jsme nebyli schopni zařadit do ani jedné z předchozích kategorií:

⁹⁵ Srov. De Cesare, Anna Maria. Le funzioni del passivo agentivo: Tra sintassi, semantica e testualità. *Vox Romanica*. 2007, (66), 32-59, s. 38.

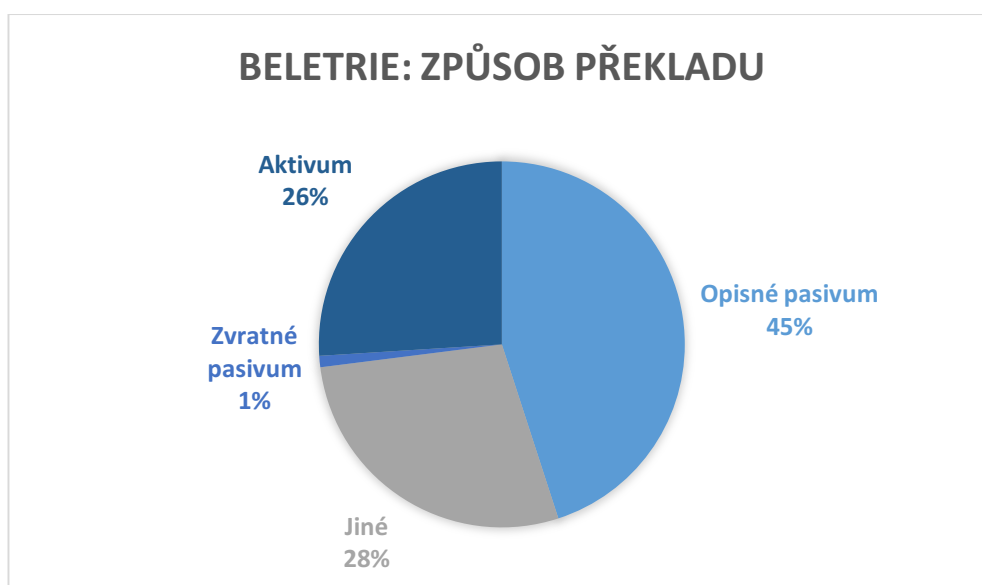
⁹⁶ Výsledky výskytů jsou zaokrouhlena na celá čísla. Procenta jsou zaokrouhlena na dvě desetinná místa. Procenta v grafech jsou zaokrouhlena na celá čísla.

Počet případů OP	89
Počet případů ZP	2
Počet případů A	52
Jiné	54

Tabulka 2 Překlad OP v Beletii

Procentuální vyjádření těchto výsledků uvádíme v následujícím grafu:

Graf 1 Překlad OP v Belettii

Z uvedených dat a grafu vidíme, že se italské opisné pasivum v belettii nejvíce překládá do češtiny taktéž opisným pasivem. Případy takového překladu ilustrujeme na příkladech (1) a (2):

- (1) *Allora, nel luglio dello stesso anno, il primo giorno del mese, gli eretici **furono consegnati** al braccio secolare.*
*V červenci téhož roku, prvního dne toho měsíce, **byli** kacíři **předáni** světské spravedlnosti.*
- (2) *È curioso, tuttavia - proseguì il prof. Bandini -, come questo statuto di luogo debole si dissolva non appena il porch cessa di essere inanimato oggetto architettonico e **viene abitato** dagli uomini.*

Je nicméně zajímavé - pokračoval prof. Bandini - jak se tento statut "slabého místa" rozptýlí, jakmile veranda přestane být neživým architektonickým objektem a je zabydlena lidmi.

Překlad opisným pasivem do češtiny může být samozřejmě způsoben ovlivněním překladatele, který pod vlivem původního jazyka zvolí pasivní konstrukci, zatímco při psaní ve své mateřštině by volil varianty jiné. Opisným pasivem je však přeloženo pouze 45 % vzorku. Ačkoliv toto číslo nevyovídá o frekvenci opisného pasiva v češtině (na to bychom museli vyhledat opisné pasivum v českém korpusu), dle našeho názoru vypovídá alespoň o tendenci nepoužívat pasivum v češtině tolik jako v italštině. Tomu odpovídá i počet případů, kdy bylo pasivum přeloženo pomocí zvrtného pasiva (2 případy, 1 % vzorku):

- (3) *e perché il sapone puzzolente non **viene venduto** come medicinale nelle farmacie, ma come sapone nelle drogherie.*
*a za druhé **se to smrduté mýdlo neprodávalo** jako lék v lékárnách, nýbrž jako mýdlo v drogeriích.*
- (4) *«Il tempio di Mantus, - ci spiegò l'aiuto-sacerdote Lars mentre guardavamo le maschere scolpite del portale, - **viene aperto** di rado e non viene mai aperto al pubblico.*
*"Mantusův chrám," vysvětloval pomocný kněz Lars, zatímco jsme si prohlíželi kamenné masky na portálu, "**se otevírá** jen zřídka a nikdy ne pro veřejnost.*

Aktivem bylo pasivum přeloženo v 52 případech, tedy ve 26 % zkoumaného vzorku. Ve vícero z těchto případů došlo v překladu k transpozici formy třetí osoby plurálu:⁹⁷

- (5) *Nelle librerie di Napoli **verrei riconosciuto** immediatamente, e negli empori delle città più piccole ...*
*V neapolských knihkupectvích **by** mě okamžitě **poznali** a na tržištích menších měst ...*
- (6) *Poi gli **veniva mostrata** la testa di un idolo barbuto, ed essi dovevano adorarlo.*
*Pak jim **předložil** hlavu vousatého bůžka a oni se jí musí klanět.*

---

⁹⁷ Transpozici formy třetí osoby plurálu jsme zmínili v kapitole *Slovesný rod a diateze* jakožto jeden ze způsobů subjektivní diateze.

Tyto konstrukce jsou deagentivní, stejně jako je deagentivní pasivum v italském originále. Volbu překladatele přeložit pasivum tímto způsobem příkládáme především tomu, že je aktivum češtině jakožto primární a nepříznakové vyjádření přirozenější.

Další případy překladu pasiva aktivem, které se netýkali transpozice formy třetí osoby plurálu, byly zajímavé především proto, že v nich zůstalo zachováno stejné rozmístění sémantických participantů slovesného děje ve větě jako v italštině:

- (7) *Santina, l'anziana passeggiatrice, **fu assassinata** dal suo magnaccia.
Postarší šlapku Santinu **zavraždil** její pasák.*
- (8) *L'Europa **viene corrotta** dal cristianesimo della ragion di stato...
Evropu **zkazilo** křesťanství ovládané státními zájmy.*

Volbu překladatele přeložit pasivum aktivem v těchto případech tedy taktéž příkládáme tomu, že čeština mnohem raději využívá aktiva, což jí v těchto případech umožňuje její volnější slovosled. Italština by v těchto případech pro použití aktiva musela změnit pozici agentu a patientu, což se jí nemusí hodit v souvislosti s kontextem a s aktuálním větným členěním. V příkladu (9) tak nejspíše italština využívá pasiva k tomu, aby zachovala v tématu osobu, o které mluví v předchozích větách. Čeština tuto osobu může zachovat v tématu i za použití aktiva:

- (9) *Quando **fu battuto** nel suo vecchio collegio elettorale dell'Albergaria
dall'avvocato Di Stefano...
Když ho v jeho starém volebním obvodu v Albergarii **porazil** advokát Di
Stefano...*

Souhlasíme tedy s tezí, že pasiva využívá italština více než čeština z důvodů potřeb aktuálního větného členění. Dalším zajímavým případem, kdy bylo pasivum přeloženo aktivem, je příklad (10):

- (10) *Fra l'altro in settembre la casetta col balcone verde **fu venduta** e Pietro si fece
triste perché non era riuscito a fare niente, tranne che a pagare le tasse allo
stato.*

*Pak domek se zeleným balkónem, majitel **prodal** někomu jinému a Pietro z toho byl smutný, protože zatím nic nedokázal, nanejvýš zaplatit státu daně.*

V tomto případě je v italštině funkcí pasiva nejspíše pasivizace doprovázená deagentizací, která je spojena s tím, že je agens evidentní. V češtině je věta přeložena za použití aktiva a agens je do ní překladačem doplněn (*majitel*).

V kategorii *Jiné*, jsme narazili na jeden případ příkladu opisného pasiva zvrtným pasivem neosobním:

- (11) *...la prefettura scriveva lettere inutili che presto **erano dimenticate** e non facevano nemmeno un buco nell' acqua.*
*...prefektura posílala zbytečné dopisy, na které **se stejně hned zapomnělo** a nic nezmohly.*

Některé další případy z kategorie *Jiné* byly do češtiny přeloženy nominalizací. V italštině se ale většinou v těchto případech vyskytovalo pasivum v implicitních větách, jež jsou prostředkem syntaktické kondenzace, která se v češtině přirozeněji vyjadřuje právě nominalizací:

- (12) *Aveva bisogno di **essere incoraggiata**, la vecchia splendida Carmen, senza di lei "O Bichinho" non sarebbe stato niente.*
*Zasloužila si trochu **povzbuzení**, stará nádherná Carmen, bez ní by O Bichinho stálo za starou belu.*

Některé případy v této kategorii a jejich překlad jsme pak považovali čistě za volbu překladače:

- (13) *Allora i Templari, per non **essere disonorati**, si buttano anch'essi all' assalto*
(14) *...*
Templáři se nechtěli nechat zahanbit a přešli taky do útoku ...

Zajímavý byl překlad pasiva pomocí konstrukce *dojít k* + *substantivum* (14) či konstrukce *dojít k* nebo *dojít na* (15):

(15) *Fondano Koenigsberg, vengono sconfitti una sola volta da Aleksandr Nevskij in Estonia, e più o meno quando i Templari vengono arrestati a Parigi fissano la capitale del loro regno a Marienburg.*

Založili Královec a byli jen jednou poraženi, a to Alexandrem Něvským v Estonsku, a zhruba v té době, kdy v Paříži došlo k zatýkání templářů, si za hlavní město své říše zvolili právě Marienburg.

(16) ... *Poi, vennero fatte le presentazioni.*

Pak došlo na seznamování.

Podobně zajímavá nám přišla konstrukce *dostat se někomu něčeho*, ilustrována na následujících příkladech:

(17) *Vieni e vedrai, gli fu risposto ed egli li seguì in una casa sotterranea, molto ampia, dove c'erano raccolte persone di entrambi i sessi.*

Přijď a uvidíš sám, dostalo se mu odpovědi, a tak s nimi odešel do rozlehlého podzemního obydlí, kde byla spousta osob obého pohlaví.

(18) ... *e non fu ascoltato abbastanza.*

... Nedostalo se mu však sluchu.

Tuto a předchozí konstrukci *dojít k + substantivum* či *dojít k* totiž vnímáme jako deagentivní. Taktéž podle nás ilustrují tendenci češtiny zůstat u aktiva.

2.3.2 Právní texty

Subkorpus *Právní texty* obsahuje 30 060 808 tokenů, je tedy zhruba dvacetkrát větší než subkorpus *Beletrie*. Do naší analýzy jsme ho použili pro ilustraci administrativního stylu, který jsme v teoretické části charakterizovali častým používáním pasiva, a to především opisného pasiva. Po odfiltrování inkuzativních sloves, kterých bylo mezi nejfrekventovanějšími významovými slovesy o dost méně než v subkorpusu *Beletrie*, jsme skutečně našli 186 765 výskytů (i.p.m. 6212,91), což je devětapadesátkrát více výskytů než v *Beletrii* (dvacetkrát menší subkorpus). Výsledky počtu pasivních konstrukcí ve výše zmiňovaných vzorcích uvádíme v následující tabulce:

Vzorek 1	85
Vzorek 2	84
Vzorek 3	82

Tabulka 3 Výskyt OP v právních textech

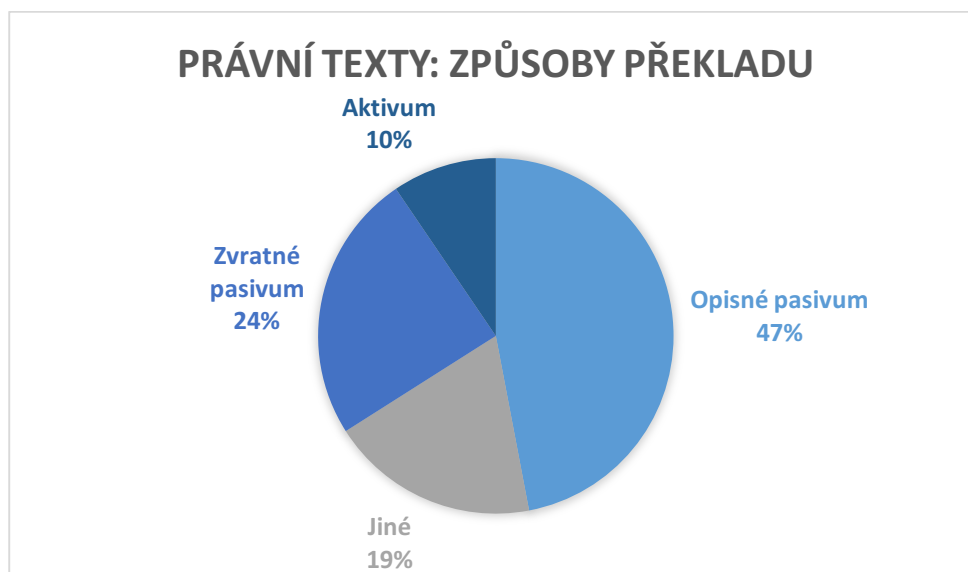
Kalkulačka na internetových stránkách ÚČNK nám následně pomohla vypočítat odhadovaný počet výskytů opisného pasiva na 156 260 s tolerancí 7088 výskytů (3,78 %). Přepočítali jsme tedy i.p.m. na 5 198,1 výskytů a spočítali přibližné procentuální zastoupení opisného pasiva v subkorpusu *Právní texty*, které činí **0,52 %**. Toto číslo je téměř čtyřikrát vyšší než u subkorpusu *Beletrie*. Tato skutečnost nás vzhledem k charakteristice administrativního stylu nepřekvapuje.

Dále jsme, stejně jako u *Beletrie*, analyzovali vzorek 200 pasivních konstrukcí podle způsobu překladu do češtiny a výsledné počty uvádíme v následující tabulce:

Počet případů OP	94
Počet případů ZP	49
Počet případů A	19
Jiné	38

Tabulka 4 Překlad OP v Právních textech

Procentuální vyjádření těchto výsledků uvádíme v následujícím grafu:

Graf 2 Překlad OP v Právních textech

Jak jsme již zmínili v oddíle *Vytvoření subkorpusů*, subkorpus *Právní texty* byl vytvořen ze všech textů, které byly v *InterCorpu* dostupné v italštině, na rozdíl od subkorpusu *Beletrie*, který byl vytvořen pouze z italských originálů. Tato skutečnost mohla naši analýzu ovlivnit, neboť původní texty mohly obsahovat mnohem více či mnohem méně opisného pasiva, a tím mít vliv na volbu překladatele. Nicméně analýza překladů ukázala to, co jsme u administrativního stylu očekávali, a to skutečnost, že se zde vyskytuje mnohem více případů překladu pomocí pasiva než v *Beletrii*. Dohromady bylo pasivem přeloženo 143 dokladů opisného pasiva, což je 71,5 % vzorku. Z toho bylo 49 dokladů (24,5 % vzorku) přeloženo zvratným pasivem a opisným 94 dokladů (47 % vzorku). (V *Beletrii* bylo pasivem dohromady přeloženo 101 dokladů, tedy 46 % vzorku; opisným pasivem 89 dokladů, tedy 45 % vzorku, zvratným však pouze 2 doklady, tedy 1 % vzorku.) Lehce nás však překvapilo množství překladů pomocí zvratného pasiva, jelikož to bývá většinou charakterizováno jako spíše neutrální a hovorové, používané především v prostěsdělovacím stylu. Pasivum opisné pak bývá charakterizováno především jako knižní a používané ve stylu administrativním a odborném. K této skutečnosti je však nutno dodat, že ze 49 dokladů zvratného pasiva považujeme 24 z nich (tedy 48,98 %) za předpřipravené právní formulace, které se vztahují k nutnosti rychle upozornit na změny v právních řádech, jak ilustruje příklad (1) a (2):

- (1) *All'articolo 3, il secondo comma è **sostituito** dal testo seguente: ...*
*V článku 3 se druhý pododstavec **nahrazuje tímto**: ...*

- (2) *All' articolo 2 è **soppresso** il quinto comma.*
*v článku 2 **se zrušuje** odstavec 5;*

Překládat v těchto případech texty za pomoci zvratného pasiva tak může být zvyklostí, jež je spojená pouze s právními texty. Vysoká frekvence zvratného pasiva pak může být odvislá od vysoké frekvence vět stejného nebo podobného typu, jako jsou příklady (1) a (2), v subkorpusu.

25 dokladů z celkového počtu 49 dokladů překladu zvratným pasivem (tedy 51,02 %) za tyto předpřipravené formulace nepovažujeme:

- (3) *Alle uova battute a neve e zuccherate è **aggiunta** gradualmente la farina...*
*Do vyšlehaných vajec s cukrem **se postupně přidává** mouka...*
- (4) *Per questo le tariffe di accettazione applicate ai fornitori di rifiuti pericolosi **vengono ridotte** quando il volume offerto annualmente è maggiore.*
*Proto **se** sazby za převzetí účtované dodavatelům nebezpečného odpadu **snižují**, když se zvyšuje roční nabízený objem.*

Příklady překladu pomocí opisného pasiva ilustrujeme pomocí následujících případů:

- (5) *Nel caso in cui **non venga presentata** una fattura di questo tipo o se questa non corrisponde al prodotto presentato in dogana, viene riscossa l'appropriata aliquota di dazio.*
*Tam, kde takováto faktura **nebude předložena** nebo kde nebude odpovídat výrobku předvedenému celnímu úřadu, bude splatné antidumpingové clo.*
- (6) *L'organismo d'intervento **può essere rappresentato** da un mandatario a condizione che quest' ultimo non sia l'ammassatore.*
*Intervenční orgán **může být zastoupen** zmocněncem, pokud však tímto zmocněncem není skladovatel.*

Dále jsme se, stejně jako v subkorpusu *Beletrie*, sledovali překlady pomocí aktiva a zkoumali jsme, zdali jsou při překladu zachovány pozice sémantických participantů na stejných místech jako v italštině, což vidíme na následujících příkladech:

- (7) *L' Agenzia è rappresentata dal suo direttore esecutivo.
Agenturu zastupuje její výkonný ředitel.*
- (8) *In questo contesto va osservato che gli ET vengono prodotti da pochi paesi.
V této souvislosti je třeba poznamenat, že wolframové elektrody vyrábí jen velmi málo zemí.*

I tyto příklady přičítáme faktu, že čeština může, na rozdíl od italštiny, ponechat větu v aktivu při zachování agentu a patientu na stejné pozici ve větě, za což vděčí volnějším slovosledu. S tezí, že italština využívá pasiva více, neboť pasivum je v některých případech vhodnější než aktivum z důvodů požadavků aktuálního větného členění, tak souhlasíme i na základě vzorku z tohoto subkorpusu.

V kategorii *Jiné* se objevily především překlady pomocí nominalizace, které nahrazovaly implicitní věty v italštině. Důvod těchto nominalizací jsme již vysvětlili v *Beletrii*; pro češtinu je přirozenější syntakticky kondenzovat informace pomocí nominalizace:

- (9) *Prima di essere attuate, tali misure alternative sono notificate alla Commissione.
Tato alternativní opatření musí být oznámena Komisi ještě před svým zavedením.*
- (10) *agenti biologici e materiali radioattivi "adattati per essere utilizzati in guerra" per produrre danni alle popolazioni o agli animali ...
Biologické látky a radioaktivní materiály "přizpůsobené pro válečné použití" tak, aby působily ztráty na lidech nebo zvířatech ...*

Dále se v italštině často objevovaly spojení modálních sloves *potere* a pasivního infinitivu. Do češtiny byly tyto konstrukce v některých případech překládány pomocí konstrukce *být + možno/možné + infinitiv* (11) a *lze + infinitiv* (12):

- (11) *...la garanzia finanziaria o l'assicurazione equivalente può essere svincolata quando i rifiuti lasciano l'impianto intermedio...
je možno uvolnit finanční záruku nebo odpovídající pojištění, pokud odpad opustí zařízení...*

(12) *Possono essere adottate modalità di sorveglianza supplementari secondo la procedura di cui all'articolo 33, paragrafo 2.*

Další pravidla, kterými se ostraha řídí, lze přijmout postupem podle čl. 33 odst. 2.

Podmět těchto vět v italštině je pak v překladu pomocí těchto konstrukcí vyjádřen jako předmět. Tyto konstrukce podle nás taktéž poukazují na silnou tendenci češtiny vyhnout se pasivu.

Jako poslední bod analýzy subkorpusu *Právní texty* bychom chtěli podotknout, že jsme při procházení vzorku nabyli dojmu, že se v konkordancích v poměru k subkorpusu *Beletrie* objevoval mnohem častěji explicitně vyjádřený agens. Vzhledem k rozsahu této práce jsme se v analýze k tématice vyjádření/nevyjádření agentu blíže nevěnovali, bylo by však zajímavé vzorky projít znovu a porovnat je z tohoto hlediska.

2.3.3 Publicistika

Subkorpus *Publicistika* obsahuje 3 843 755 tokenů. Je tedy zhruba dvaapůlkrát větší než subkorpus *Beletrie* a osmkrát menší než subkorpus *Právní texty*. U kolekcí *Project Syndicate* a *VoxEurope*, jimiž je tento subkorpus tvořen, je zdrojový jazyk neznámý. Stejně jako u subkorpusu *Právní texty* tak naše analýza přibližné frekvence opisného pasiva a způsobů překladů do češtiny může být touto skutečností silně ovlivněna. Jak jsme popisovali v teoretické části, publicistický styl je notně variantní a liší se text od textu. (Některé texty jsou objektivními úvahami, jiné expresivně podbarvenými glosami apod.) S touto variantností souvisí i frekvence pasiva; pasivum nemusí být v některých textech použito téměř vůbec, v některých se naopak vyskytuje velmi často. Přesto jsme na škále četnosti výskytů předpokládali frekvenci pasiva v tomto stylu mezi frekvencí stylu uměleckého (0,14 %) a frekvencí stylu administrativního (0,52 %).

Po odfiltrování inkuzativních sloves nám *InterCorp* vyhledal 11 134 výskytů (i.p.m. 2 896,65). Výsledky počtu pasivních konstrukcí v procházených vzorcích uvádíme v této tabulce:

Vzorek 1	72
Vzorek 2	68
Vzorek 3	75

Tabulka 5 Výskyt OP v Publicistice

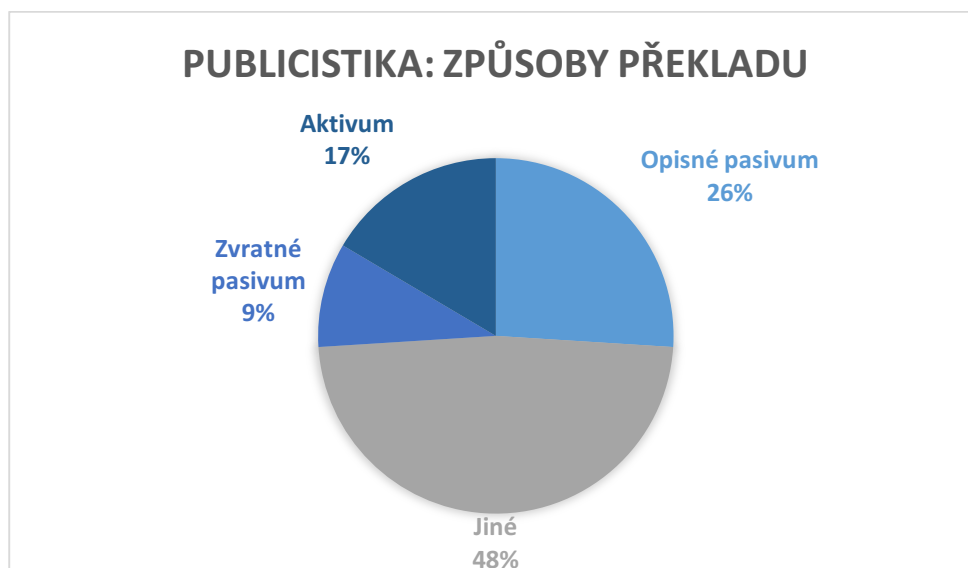
Program kalkulačka ÚČNK nám z těchto dat vypočítal odhadovaný počet výskytů opisného pasiva na 7979 s tolerancí 971 výskytů (8,73 %). Z těchto údajů jsme přepočítali i.p.m. na 2075,8 a následně vyjádřili v procentech přibližnou frekvenci opisného pasiva v subkorpusu *Publicistika* na **0,2 %**. Tato přibližná frekvence tedy odpovídá naším předpokladům, že se opisného pasiva vyskytuje v publicistickém stylu více než ve stylu uměleckém, zároveň však méně než ve stylu administrativním. Zároveň je ale třeba znovu připomenout, že tolerance výsledné frekvence je v tomto subkorpusu mnohem vyšší než u předchozích dvou subkorpusů (8,37 % k předchozím 3,78 %). Výsledná přibližná frekvence opisného pasiva by se podle dolní hranice této tolerance snížila na 0,18 %. (Pro dosažení spolehlivějších výsledků by bylo třeba projít další vzorek, případně více vzorků. Vzhledem k rozsahu této práce a k cíli určit pouze přibližnou frekvenci pasiva jsme se však spokojili i s těmito výsledky.)

Výsledky analýzy vzorku 200 pasivních konstrukcí podle způsobu překlad uvádíme v následující tabulce:

Počet případů OP	52
Počet případů ZP	19
Počet případů A	33
Jiné	96

Tabulka 6 Překlad OP v Publicistice

Procentuální vyjádření těchto výsledků uvádíme v následujícím grafu:

Graf 3 Překlad OP v Publicistice

Jak vidíme, v tomto subkorpusu převládá překlad, který jsme zařadili do kategorie *Jiné* (96 případů, 48 % vzorku), na rozdíl od překladu pasivem, který převládal v předchozích subkorpusech. Vysvětlení této skutečnosti by mohlo souviset se snahou novinářů udržet čtenářovu pozornost a psát poutavé texty. Jelikož se opisné pasivum pokládá spíše za knižní variantu pasiva, mohou mít překladatelé potřebu se mu v publicistickém stylu vyhnout. Podrobněji se však na překlady z kategorie *Jiné* podíváme až po té, co uvedeme některé překlady pomocí pasiva a aktiva.

Překlad pomocí opisného pasiva, který byl ve vzorku zastoupen 52 případy (26 %) ilustrujeme na následujících příkladech:

- (1) *Quest'ultimo sarebbe eletto direttamente a suffragio universale e avrebbe il diritto di costituire una "squadra di governo", diventando in questo modo l'uomo politico più importante d'Europa.*
Ten by byl volen přímou volbou všemi občany a měl by právo sestavovat „vládní tým“, což by z něj činilo nejmocnějšího politika v celé Evropě.
- (2) *Chiunque invochi un atto conclusivo in grado di porre fine alla crisi viene accusato di ingenuità.*
Každý, kdo volá po rázném osvobozujícím zásahu, který by krizi ukončil, je obviňován z naivity.

9,5 % zkoumaného vzorku bylo přeloženo pomocí zvratného pasiva, což ilustrujeme na následujících příkladech.

- (3) *Se l'approccio elaborato dal REF **venisse adottato** in massa, si farebbe un grande passo avanti verso la rottura degli stereotipi.*
*Kdyby **se** všeobecně **zavedl** přístup vyvinutý REF, velmi výrazně by to napomohlo prolomení stereotypů.*
- (4) *C'è bisogno di grandi cambiamenti, e per la prima volta **dovranno essere condotti** e negoziati su scala globale.*
*Musí se provést obrovské změny. Bude to poprvé, co **se** takové změny **budou muset učinit** na globální úrovni.*

Použití zvratného pasiva v češtině tady přikládáme především tomu, že je zvratné pasivum v češtině v poměru k pasivu opisnému neutrálnější a hovorovější.

Dále jsme se podívali na překlad aktivem, kde jsme se, stejně jako v subkorpusu *Beletrie* a *Právní texty*, zaměřili na to, jestli najdeme překlady aktivem při zachování sémantických participantů slovesného děje na stejných pozicích jako v italštině:

- (5) *Timoshenko è stata portata in un ospedale di Kharkiv, dove **sarà curata** da un medico tedesco.*
*... a byla převezena do nemocnice v Charkově, kde o ni **bude pečovat** německý lékař.*
- (6) *La struttura costituzionale dell'Ucraina **deve essere decisa** esclusivamente dai cittadini dell'Ucraina.*
*O ukrajinském ústavním uspořádání **rozhodují** výhradně ukrajinští občané.*

(V příkladu (5) nám jde o přísudek zvýrazněný tučným písmem.)

I v tomto subkorpusu jsme našli dostatek podobných případů, abychom mohli souhlasit s tezí, že italština používá více pasiva z důvodů potřeb aktuálního větného členění.

V největší kategorii *Jiné* (48 % vzorku) jsme pak mimo jiné našli ojedinělý příklad (7), v němž byl pasivní infinitiv přeložen pomocí neosobního zvratného pasiva:

(7) *"Speriamo di **essere trattati** con rispetto", annuncia Suat Kiniklioğlu, portavoce in materia di politica estera dell'Akp, il partito al potere.*

*Nepopulární kandidát na vstup do EU? „Doufáme, že se s námi **bude jednat** s respektem,“ sdělil Suat Kiniklioğlu, mluvčí vládnoucí strany AKP pro oblast zahraniční politiky.*

Použití neosobního zvrtného pasiva chápeme taktéž jako snahu použít neutrálnější a hovorovější variantu, podobně jako u překladu zvrtným pasivem. Zároveň podle nás tento překlad souvisí taktéž s valencí slovesa *jednat* v češtině.

Velké množství případů z kategorie *Jiné* bylo přeloženo s větší či menší změnou v syntaxi i sémantice:

(8) *"La legge sui media **sarà modificata**", titola Népszabadság all'indomani della decisione del governo di Viktor Orbán di emendare il controverso testo entrato in vigore all'inizio di gennaio.*

„Zákon o médiích dozná změn,“ píše v titulku list Népszabadság den poté, co se vláda Viktor Orbána rozhodla tento kontroverzní zákon, který začal platit v lednu, opatřit dodatky, kterými do zákona zapracuje výhrady Evropské komise.

(9) *Se non **sarà raggiunto** alcun accordo, la quota ittica scozzese potrebbe essere dimezzata.*

Pokud se nepodaří spor urovnat, skotská kvóta by mohla klesnout na polovinu.

Právě tyto případy řadíme k výše popisované tendenci publicistického stylu vyhnout se opisnému pasivu a snaze o poutavost textu.

U subkorpusu Právní texty jsme zmínili případy, kdy bylo modální sloveso *potere* ve spojení s pasivním infinitivem přeloženo pomocí konstrukce *být + možno/možné + infinitiv* nebo *lze + infinitiv*. Tyto případy jsme ve velké míře objevili i v tomto subkorpusu:

(10) *Di sicuro, questo modello **non può essere adottato** in ogni paese - innanzitutto, richiede un alto grado di fiducia tra le parti sociali.*

*Tento model samozřejmě **nelze použít** ve všech státech - například proto, že vyžaduje vysokou míru důvěry mezi pracovní silou a managementem.*

(11) *Ma alcune pratiche **possono essere modificate** per essere usate altrove.*

Některé postupy však lze upravit i pro použití jinde.

(12) *Ciò che propongo per l'Ucraina **potrebbe essere implementato** anche in Europa.*

*Co navrhuji pro Ukrajinu, **by bylo možné** zavést i doma.*

Modální sloveso *dovere* s pasivním infinitivem pak bylo často přeloženo pomocí konstrukce *být třeba + infinitiv*:

(13) *La posta in gioco è troppo alta, ed è per questo che **devono essere perseguite** tutte le strade possibili verso una negoziazione.*

V sázce je příliš mnoho, a proto je třeba sledovat všechny možné cesty vedoucí k dojednanému výsledku.

Častý výskyt překladu pomocí těchto konstrukcí podle nás taktéž dokládá tendenci češtiny vyhýbat se pasivu.

2.3.4 Shrnutí výsledků

V teoretické části jsme popsali jednotlivé funkční styly v souvislosti s používáním pasiva. Na základě těchto výsledků jsme usuzovali, že se opisné pasivum v italštině bude nejvíce vyskytovat v administrativním stylu, o něco méně pak v publicistickém stylu a nejméně ve stylu uměleckém. Tento předpoklad se potvrdil, konkrétní zastoupení opisného pasiva v těchto stylech pak bylo 0,52 % pro administrativní styl, 0,2 % pro publicistický styl a 0,14 % pro umělecký styl.

Způsoby překladu opisného pasiva do češtiny se v jednotlivých stylech lišily. Zatímco v uměleckém stylu převažoval překlad pomocí opisného pasiva, velmi často se objevovalo i aktivum (26 %). Naopak zvrtné pasivum nebylo pro překlad použito téměř vůbec. 28 % překladů jsme pak zařadili do kategorie *Jiné*. Administrativní styl nás nepřekvapil největším zastoupením překladů pasivem, ale neočekávali jsme velký podíl zastoupení pasiva zvrtného. Aktivum představovalo pouhých 10 % analyzovaného vzorku, dalších 19 % překladů bylo zařazeno do kategorie *Jiné*. V publicistickém stylu převažovaly překlady, které jsme zařadili do kategorie *Jiné*. Tuto skutečnost jsme si vysvětlovali především variabilitou publicistického

stylu a potřebou novinářů zaujmout čtenáře, pro což se opisné pasivum moc nehodí. 35,5 % výskytů pasiva bylo přeloženo pomocí pasiva, použití zvrtného pasiva jsme většinou přikládali volbě použít hovorovější variantu. 16,5 % dokladů bylo přeloženo aktivem.

Ve všech stylech se ukázalo, že překlad opisného pasiva do češtiny aktivem často souvisí s jejím volnějším slovosledem. S tezí, že italština používá pasivum častěji než čeština v souvislosti s potřebami aktuálního větného členění, které čeština umí vyřešit právě pomocí volnějšiho slovosledu, tak souhlasíme. Zároveň však vidíme tendenci češtiny používat méně pasiva než italština jako mnohem širší problematiku, která nesouvisí pouze se slovosledem a aktuálním větným členěním.

Závěr

Cílem této práce bylo vedle teoretického popsání pasiva také zjistit přibližnou frekvenci opisného pasiva v italštině a následně analyzovat jeho překlad do češtiny v rámci různých funkčních stylů. Konkrétně pak byl zvolen styl umělecký, administrativní a publicistický.

Přibližná frekvence opisného pasiva byla zvolena proto, že skutečnou frekvenci by bylo velmi těžké analyzovat. Problémy s touto analýzou jsou spojeny s několika faktory. Jednou z hlavních obtíží je reprezentativnost a vyváženost paralelního korpusu *InterCorp*, problematické je pak i to, že u většiny textů *InterCorpu* neznáme zdrojový jazyk. Další nesnází je skutečnost, že při námi zvoleném postupu vyhledávání pasiva se mezi výsledky dostanou i některé případy, které nejsou pasivními konstrukcemi. Těmto případům jsme se snažili zabránit pomocí filtrace zvratných a inakuzativních sloves, bohužel jsme tím tak taktéž odfiltrovali i některé případy pasiva. Posledním problémem je pak spolehlivost náhodných vzorků.

I přes všechny vyjmenované obtíže si myslíme, že jsme k analýze přibližné frekvence opisného pasiva přistoupili tak, aby byla co nejpřesnější. Výslednou analýzu je navíc možné dále zpřesňovat, a to například přidáváním dalších vzorků či lépe provedenou filtrací inakuzativních a zvratných sloves.

Relativní výsledky frekvence opisného pasiva vyšly v poměru k funkčním stylům tak, jak jsme předpokládali. Nejvíce výskytů pasiva jsme našli v administrativním stylu, méně pak ve stylu publicistickém a nejméně ve stylu uměleckém. V dalším výzkumu by bylo příhodné zjistit v těchto funkčních stylech taktéž frekvenci pasiva zvratného a výsledky porovnat s touto analýzou. Zvratné pasivum ale vzhledem ke své morfologii taktéž čelí četným problémům při vyhledávání v korpusu, tato analýza by tak nebyla snadná.

Dalším cílem této práce bylo analyzovat způsoby překladu opisného pasiva do češtiny. Tato analýza si především kladla za cíl zjistit, jakým způsobem se opisné pasivum překládá a jestli jeho překlad pomocí aktiva souvisí se skutečností, že volnější slovosled umožňuje češtině zachovat v pozici tématu a rématu stejné sémantické participanty jako italština, která je z důvodu aktuálního větného členění nucena použít pasivum. Tato skutečnost se v analyzovaných případech potvrdila. Nejvíce překladů pomocí aktivních konstrukcí se pak týkalo uměleckého stylu, následoval publicistický styl a nejmenší zastoupení měl administrativní styl. Nejvíce se však opisné pasivum překládalo taktéž pasivem, pouze v publicistickém stylu převládl způsob překladu, který jsme zařadili do kategorie *Jiné*.

Problematika pasiva je obsáhlé téma a dalším námětem pro budoucí výzkumy či analýzy by pak vedle analýzy zvratného pasiva mohlo být vyjádření či nevyjádření agentu v souvislosti

s funkčními styly nebo zjištění přibližné frekvence pasiva v českém korpusu či české verzi *InterCorpu* a porovnání těchto dat s našimi daty.

Resumé

Tématem této bakalářské práce je pasivum v italštině a v češtině s ohledem na funkční styly. V teoretické části jsme se nejprve zabývali pojmy slovesný rod a diateze, které s pasivem úzce souvisí. Následně jsme podrobně rozebrali společné a rozdílné rysy pasiva v obou jazycích. Po formálním popsání pasiva, a to jak opisného, tak zvratného, jsme se zaměřili na jeho funkce a restriktce. Poslední podkapitola teoretické části byla věnována rozdílnému použití pasiva s ohledem na funkční styly.

Následně jsme se v praktické části pokusili zjistit přibližnou frekvenci opisného pasiva v italštině právě v různých funkčních stylech. K této analýze jsme použili vícejazyčný paralelní korpus *InterCorp*. Frekvenci opisného pasiva v uměleckém stylu jsme procentuálně vyjádřili na 0,14 %, v publicistickém stylu na 0,2 % a v administrativním stylu na 0,5 %.

Dále jsme se zaměřili na způsoby překladů opisného pasiva v jednotlivých stylech do češtiny. V uměleckém i administrativním stylu bylo pasivum přeloženo nejčastěji opět pasivem, v publicistickém stylu ale oproti očekávání převažovaly případy, které jsme zahrnuli do kategorie *Jiné*. Nejvíce překladů aktivem se objevilo v uměleckém stylu.

Ve všech stylech se taktéž ukázalo, že tam, kde italština používá pasivum z důvodu potřeb aktuálního větného členění, čeština často využívá aktivum, jelikož jí to umožňuje volnější slovosled. Všechny tyto poznatky jsme na konci práce shrnuli v závěru.

Riassunto

Il tema di questa tesi è il passivo nella lingua italiana e nella lingua ceca in relazione agli stili funzionali. La parte teorica è dedicata in primo luogo alla definizione e all'approfondimento del termine diatesi verbale. In secondo luogo, abbiamo presentato una dettagliata analisi delle somiglianze e delle divergenze riguardanti il passivo in entrambe le lingue. Dopo l'analisi formale del passivo, sia della struttura perifrastica che quella riflessiva, abbiamo affrontato le diverse funzioni del passivo e le restrizioni riguardanti il suo uso. L'ultimo capitolo della parte teorica è dedicato all'uso del passivo in relazione agli stili funzionali.

Successivamente, ci siamo dedicati a valutare la frequenza approssimativa della diatesi passiva perifrastica nei diversi stili funzionali dell'italiano. Questa analisi si appoggia al corpus plurilingue *InterCorp*. La frequenza della diatesi passiva è del 0,14 %, nello stile letterario, del 0,2 % in quello giornalistico e del 0,5 % in quello amministrativo.

Sono stati, inoltre, presentati i modi di traduzione della diatesi passiva perifrastica nei diversi stili funzionali. Nello stile letterario e quello amministrativo il passivo viene nella maggior parte dei casi tradotto ancora come passivo. Nello stile giornalistico, invece, prevalgono i casi inclusi nella categoria “altre”, cioè i casi tradotti diversamente dalla versione italiana. Il più frequente uso della diatesi attiva appare nello stile letterario.

In tutti gli stili risulta, che l'italiano usa il passivo anche nei casi in cui il ceco preferisce la diatesi attiva. Questo è causato dalla funzione del passivo in italiano che è legata alla prospettiva funzionale dell'enunciato, mentre il ceco permette un ordine delle parole molto più libero.

I risultati dell'analisi dei corpora sono stati riassunti nella conclusione.

Bibliografie

- CVRČEK, Václav a Olga RICHTEROVÁ (eds). *start* [online]. Příručka ČNK; [cit.2016-07-28]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php?id=start&rev=1458158017>
- CVRČEK, Václav a Olga RICHTEROVÁ, Olga (eds). *cnk:intercorp:verze8* [online]. Příručka ČNK; [cit.2016-08-28]. Dostupné z: <http://wiki.korpus.cz/doku.php?id=cnk:intercorp:verze8&rev=1458563417>
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., v Karolinu 2., doplněné. Praha: Karolinum, 2011.
- DE CESARE, Anna Maria. Le funzioni del passivo agentivo: Tra sintassi, semantica e testualità. *Vox Romanica*. 2007, (66), 32-59.
- GREPL, Miroslav et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2003.
- GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba češtiny* [online]. Olomouc: Votobia, 1998 [cit. 2016-06-09]. Dostupné z: <http://alephuk.cuni.cz/CKIS-28.html>
- HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny*. Praha: Leda, 2004.
- HAVRÁNEK, Bohuslav a Alois JEDLIČKA. *Česká mluvnice*. 4. přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. Učebnice pro vysoké školy.
- KLÍMOVÁ, Eva. Note sulla funzione della diatesi passiva in italiano e in inglese a livello della prospettiva funzionale dell'enunciato (PFE). *Romanica Cracoviensia*, 10/2010, s. 137-152.
- KOMÁREK, Miroslav, Jan KOŘENSKÝ et al. *Mluvnice češtiny*. Praha: Academia, 1986.
- LA FAUCI, Nunzio. *Compendio di sintassi italiana*. Bologna: Il Mulino, 2009.
- LA FAUCI, Nunzio. Note intuitive sulle diatesi. *Atti del Sodalizio glottologico milanese* [online]. 2013, 2012(7), 113 - 120 [cit. 2016-06-13]. Dostupné z: <http://riviste.unimi.it/index.php/asgm/article/view/3448/3615>
- PANUNZI, Alessandro. *Verbi copulativi*. [online]. Treccani, 2010 [cit. 2016-07-04]. Dostupné z: http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-copulativi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/
- RENZI, Lorenzo et al. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Vol. 1., La frase: I sintagmi nominale e preposizionale. 3. ed. Bologna: Mulino, 1991. Strumenti. Linguistica e critica letteraria.

SALVI, Giampaolo a Laura VANELLI. *Nuova grammatica italiana*. Bologna: Il Mulino, 2004.

SERIANNI, Luca. *Grammatica italiana: italiano comune e lingua letteraria: suoni forme costrutti*. Torino: UTET, 1988.

ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013.

ŠTICHAUER, Pavel a M. VAVŘÍN. *Korpus InterCorp – italština, verze 8 z 4. 6. 2015*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

TROUSIL, Štěpán. *K problematice neosobního vyjadřování s přihlédnutím k situaci v italštině, francouzštině a češtině*. Praha, 2007. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Jiří Špaček.

ZAVADIL, Bohumil. *Kategorie modality ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova, 1980.

Seznam Tabulek

Tabulka 1 Výskyt OP v Beletrii.....	48
Tabulka 2 Překlad OP v Beletrii	49
Tabulka 3 Výskyt OP v právních textech	54
Tabulka 4 Překlad OP v Právních textech	54
Tabulka 5 Výskyt OP v Publicistice	59
Tabulka 6 Překlad OP v Publicistice	59

Seznam Grafů

Graf 1 Překlad OP v Beletrii.....	49
Graf 2 Překlad OP v Právních textech.....	55
Graf 3 Překlad OP v Publicistice.....	60

Přílohy

Příložené CD obsahuje následující soubory typu Excel:

Beletrie_vzorek_1

Beletrie_vzorek_2

Beletrie_vzorek_3

Beletrie_cestina

Pravnicke_vzorek_1

Pravnicke_vzorek_2

Pravnicke_vzorek_3

Pravnicke_cestina

Publicistika_vzorek_1

Publicistika_vzorek_2

Publicistika_vzorek_3